

ČESKOSLOVENSKÁ VOJENSKÁ POMOC LÍBYI V DRUHEJ POLOVICI OSEMDESIATYCH ROKOV 20. STOROČIA*

IGOR BAKA

BAKA, I.: Czechoslovak military assistance to Libya in the second half of the 1980s. *Vojenská história*, 4, 16, 2012, pp 23-47, Bratislava.

The published study builds, in terms of content and chronology, on the author's works published in the *Military History*, 2012, No. 1 and 3 against the backdrop of the CSSR's military and political relations with Libya, with a view to broader international aspects. It focuses on deliveries of Czechoslovak military equipment and material to Libya, the participation of Czechoslovak soldiers and civilian experts in building the Libyan military school system and the training of Libyan military personnel at Czechoslovak schools. The study is highly original, because it provides an unprecedented coverage of the issue in the military history of former Czechoslovakia. In processing the subject-matter, the author relied on thorough research in the archives of military and civilian provenance in the Czech Republic, whose results were meaningfully supplemented by factual and synthetic information from published monographs, press releases and commentaries documenting the relations between Czechoslovakia and the countries of the Near East over the given period.

Military History. Assistance for Lybia. The latter half of the 1980s.

Československá vojenská pomoc Líbyi dosiahla svoj vrchol v prvej polovici 80. rokov. V tom čase táto severoafrická krajina predstavovala hlavného partnera pri vývoze čs. vojenského materiálu a techniky a pri poskytovaní technickej pomoci „rozvojovým“ krajinám zo strany ČSSR. Z krajín sovietskeho bloku bola ČSSR po ZSSR druhým najväčším vývozcom vojenskej techniky a materiálu do Líbye (časť zbraní pritom Líbya naďalej dovážala aj zo Západu). V kontexte studenej vojny takáto forma spolupráce pritom naďalej prebiehala v súlade so spoločným postupom štátov Varšavskej zmluvy pri podpore nesocialistických krajín „tretieho“ sveta. Snaha o upevňovanie sovietskeho vplyvu v nich sa v politickej a propagandistickej rovine naďalej navonok prezentovala ako prejav pomoci a vzájomnej spolupráce v boji proti svetovému imperializmu a sionizmu.

Už v tomto období sa však naplno prejavili rastúce ekonomické problémy Líbye, čo malo tak zahranično-politické (americké embargo, nízke ceny ropu na svetových trhoch),

---

* Príspevok je pokračovaním štúdií autora Československá vojenská pomoc Líbyi v 70. rokoch 20. storočia. In *Vojenská história*, roč. 16, 2012, č. 1, s. 55-76; Československá vojenská pomoc Líbyi v prvej polovici 80. rokov 20. storočia. In *Vojenská história*, roč. 16, 2012, č. 3, s. 55-81.

ako aj vnútropolitické súvislosti. Tieto faktory sa začali v praktickej rovine prejavovať od roku 1984, a to vo všetkých sférach vzájomnej spolupráce. Napriek týmto skutočnostiam bola ekonomická efektívnosť vojenskej pomoci Líbyi pre čs. národné hospodárstvo ešte aj v polovici 80. rokov obrovská. Problémy a komplikácie sa však prehlbovali aj v politickej rovine vzájomných vzťahov. Sympatie, ktoré Kaddáfího režim získal v predchádzajúcom období v socialistickej tábore, sa totiž postupne vytrácali, okrem iného, pre jeho nevyspytateľnosť, často nereálny postoj k hlavným medzinárodným problémom, kontakty a podporu teroristickým organizáciám. Niektorými svojimi extrémistickými postojmi a avantúrami sa líbyjské vedenie postupne vzdalo od politických záujmov krajín sovietskeho bloku, pričom tým len vytváralo podmienky na stupňovanie napätia na Blízkom východe a komplikovalo rozvíjajúci sa dialóg so Západom.

Po podpise dodatku č. 1 úverovej dohody z novembra 1984 ČSSR pokračovala v dodávkach vojnového materiálu do Líbye. Zatiaľ čo čs. strana svoje záväzky dodržala a už k 31. marcu 1986 realizovala dodávky v objeme 44, 1 mil. USD, líbyjská strana aj napriek početným urgenciám svoje záväzky neplnila. Dokonca požiadala o zníženie dohodnutej bankovej garancie z 200 na 90 mil. USD. Koncom marca 1986 pritom dosiahol líbyjský dlh aj s úrokmi už 60 mil. USD. Čs. vedenie sa v tejto súvislosti ocitlo v komplikovanej politickej situácii a z toho dôvodu nakoniec súhlasilo so znížením dohodnutej bankovej garancie. V júli 1986 bolo podpísané medzibankové urovanie, na ktorého základe Centrálna líbyjská banka vystavila bankovú garanciu na 90 mil. USD (išlo o záväzné prehlásenie, že pokiaľ líbyjský odberateľ nezaplatí v priebehu 45 dní od dátumu splatnosti ktorúkoľvek zo splátok, prevedie líbyjská banka platbu sama). Hlavný veliteľ líbyjských ozbrojených síl brigádír Abú Bakr Junis Džabir pri tejto príležitosti sľúbil odovzdať v auguste 1986 stanovisko k úhrade nezaplatených splátok, k čomu však nedošlo.¹ Naopak, v septembri 1986 čs. delegácii na čele s podpredsedom čs. vlády Pavlom Hrivňákom, ktorá sa zúčastnila oslavy výročia líbyjskej revolúcie, oznámil, že realizované čs. dodávky a technickú pomoc Líbya uhradí v amerických dolároch až po určitej dobe, a navrhol hradit' ďalšie dodávky čiastočne líbyjskou ropou.² Zároveň podnikol ďalšie kroky k obmedzeniu vojenských dodávok z ČSSR.³ V tejto súvislosti sa uchýlil ku kritike kvality dodávaného materiálu. Svedčí o tom jeho list z 3. novembra 1986 adresovaný ministrovi národnej obrany armádnemu generálovi Milánovi Václavíkovi. V ňom požadoval dodať systémy riadenia palby tanku T-55 (KLADIVO) s vyššími technickými parametrami, v opačnom prípade žiadal o zastavenie ich dodávok. Čs. strana mu, samozrejme, podľa očakávania odpovedala, že systém KLADIVO úspešne používa ČSĽA a iný nemá k dispozícii. Džabir nakoniec dosiahol svoje a do Líbye už ďalšie systémy KLADIVO neputovali.⁴

¹ Vojenský ústřední archiv – Správní archiv Ministerstva obrany (VÚA – SA MO) Praha, f. Ministerstvo národnej obrany (MNO) 1987 – Kancelária ministra (KM), škatuľa (šk.) 7, číslo jednice (č.j.) 030080, oficiálna pracovná návšteva delegácie ČSĽA v Indii, Líbyi a Nigérii – Spolupráce s Líbyi ve speciální oblasti, s. 1-3.

² Národní archiv (NA) Praha, f. KSČ – Ústřední výbor 1945 – 1989, Praha – předsednictvo 1986 – 1989, zväzok P 16/86, k info 3, informace k průběhu a výsledcích návštěvy československé oficiální delegace u příležitosti oslav státního svátku Libyjské arabské lidové socialistické džamáhírje, s. 2.

³ NA Praha, f. KSČ – Ústřední výbor 1945 – 1989, Praha – předsednictvo 1986 – 1989, zväzok P16/86, bod schůzky 3, schůzka Předsednictva ÚV KSČ z 24. 9. 1986.

⁴ VÚA – SA MO Praha, f. MNO 1987 – KM, šk. 7, č.j. 030080, oficiálna pracovná návšteva delegácie ČSĽA v Indii, Líbyi a Nigérii – Spolupráce s Líbyi ve speciální oblasti, s. 1-3.

Ďalšie rokovania o líbyjskom dlhu prebehli v marci 1987 v Tripolise počas osláv 10. výročia „ustavenia ľudovej moci,“⁵ a to medzi podpredsedom čs. vlády Miroslavom Tomanom a spomínaným brigádom Džabirom. Líbyjský predstaviteľ tu bol vyslovene upozornený, že bez urýchleného riešenia tejto otázky nebude môcť čs. strana pokračovať v blízkej budúcnosti v plnení svojich záväzkov. Toman zároveň Džabira upozornil, že líbyjská strana neplní ani prísľub rokovať o dodávkach ropy a pohrozil uplatnením bankovej garancie.

Ďalšie kolo rokovaní o spôsobe úhrady dlžných splátok prebehlo v ČSSR, kam v apríli 1987 pricestovala líbyjská delegácia vedená riaditeľom nákupného oddelenia plk. Ahmedom Mahmoudom. Dňa 14. apríla pritom obidve strany podpísali protokol, v ktorom sa líbyjská strana zaviazala ešte v roku 1987 poukázať 60 mil. USD v šiestich pravidelných mesačných splátkach. Okrem toho sa tu dohodlo, že v decembri 1987 obidve strany spolu prerokujú úhradu zostávajúcich dlžných platieb (to znamená 82 mil. USD, plus ďalších 66 mil. USD, splatných v roku 1987). Plnením tohto protokolu čs. strana podmienila neuplatnenie bankovej garancie, ktorou líbyjskej strane predtým pohrozila. Počas tohto rokovania čs. strana zároveň požiadala o dodávky líbyjskej ropy a plynu na uhradenie dlžných splátok. Líbyjská strana to však podmienila ekonomickou situáciou krajiny. Časť dodávok však chcela čs. strane odpredať v hotovosti a len druhú časť cez dlžné pohľadávky. Líbyjská strana tiež požiadala o odklad dodávok materiálu (s výnimkou náhradných dielov a technickej pomoci), čo však už čs. strana neakceptovala a trvala na dodaní materiálu kontrahovaného v roku 1987, keďže už bol podľa nej vo výrobe.⁶

Ani tieto rokovania však nepriniesli väčší efekt. Prvú splátku vo výške 10 mil. USD (na základe protokolu zo 14. apríla 1987) líbyjská strana zaplatila s mesačným oneskorením. Avšak ďalšie splátky sa už, aj napriek mnohým urgenciám, neuskutočnili. Objem čs. dodávok do Líbye (ktoré sa aj napriek jej platobnej neschopnosti nezastavili) pritom k 30. júnu 1987 predstavoval už 262 mil. USD a dlžná splátka 157 mil. USD. Čs. strana napriek tomu neuplatnila z politických dôvodov voči Líbyi bankovú garanciu. Pritom stále neboli dohodnuté ani dodávky ropy (uvažovalo sa o objeme približne 0, 5 mil. ton) a, navyše, ešte stále neboli zastavené dodávky dohodnuté na rok 1987.

Neustále odkladanie dohodnutých platieb, samozrejme, postupne nahľadávalo vzájomné ekonomické vzťahy. Návrh na východiská z neuspokojivého stavu obsahoval list predsedu vlády Lubomíra Štrougala adresovaný členovi líbyjského revolučného vedenia mjr. Abdas Salámovi Ahmadovi Džallúдови z 2. októbra 1987. Poukazoval v ňom na rastúce pohľadávky čs. strany v Líbyi a z toho vyplývajúce ekonomické problémy pre ČSSR. Požiadal ho o osobnú pomoc pri zaistení plnenia protokolu z apríla 1987. Oznamoval mu pritom súhlas čs. strany prijať ako formu náhrady za dlžné splátky z rokov 1987 – 1988 líbyjskú ropu. Tá však mala byť ponúknutá za podmienok bežných na svetovom trhu. Líbyjská strana však bola ochotná ponúknuť ako náhradu za dlhy len časť ropy, druhú časť musela čs. strana odkúpiť v hotovosti. Ani tu preto nemohlo dôjsť k dohode. Čs. strana sa pritom usilovala o návštevu Džallúda v ČSSR, aby sporné otázky osobne prerokoval s jej vedením. Táto

⁵ V roku 1977 došlo k zmenám v politickom systéme a bola vytvorená Líbyjská arabská ľudová socialistická džamáhírja, čo vo voľnom preklade znamená všeludový štát. Mal to byť akýsi pokus Kaddáfího o nové usporiadanie štátu, podľa jeho tzv. tretej univerzálnej teórie, ktorá popierala tradičné demokratické inštitúcie – parlament, politické strany. Ich úlohu mala nahradiť jednotná sústava režimu oddaných „revolučných“ výborov.

⁶ VÚA – SA MO Praha, f. MNO 1987 – KM, šk. 7, č.j. 030080, oficiálna pracovná návšteva delegácie ČSĽA v Indii, Líbyi a Nigérii – Spolupráce s Libyi ve speciální oblasti, s. 4.

snaha však nebola úspešná. Na druhej strane sa uskutočnila cesta čs. ministra národnej obrany arm. gen. Václavíka, naplánovaná na 5. – 9. decembra 1987. Viac než politickými dôvodmi, bola logicky motivovaná nepriaznivým vývojom ekonomických vzťahov v oblasti vojenskej pomoci.⁷ Čs. strana si však tradične našla čas aj na demonštrovanie vzájomnej podpory v boji proti „svetovému imperializmu“ a solidarity s líbyjským ľudom postihnutým americkým bombardovaním z apríla predchádzajúceho roku. Denník *Obrana lidu* v tejto súvislosti napísal, že čs. delegácia „vzdala poctu obetiam americkej agrese v dubnu loňského roku a navštívila rozbombardované sídlo najvyššieho líbyjského predstaviteľa M. Kaddáfího, kde zápisom do pamätnej knihy tento barbarský akt zvúle a mezinárodného terorizmu spáchaný Spojenými štátmi, odsúdili“.⁸ 8. decembra sa minister Václavík osobne stretol aj so samotným plk. M. Kaddáfím. Záznam z oficiálnych rokovaní čs. ministra v Líbyi však zatiaľ nie je k dispozícii. Možno však predpokladať, že hlavný dôraz čs. strana kládla na otázky týkajúce sa vyrovnania čs. pohľadávok.

Finančné problémy líbyjskej strany pri úhrade dodávok vojenského materiálu sa, samozrejme, premietli aj do uskutočňovania ďalších foriem spolupráce. Prejavilo sa to napríklad spomalením výstavby a vybavenia investičných celkov. Na druhej strane spolupráca na tomto poli napriek tomu napredovala, a to aj vďaka tomu, že platby za poskytnuté služby sa realizovali stále prostredníctvom akreditívu.⁹ V septembri 1986 bol líbyjskej strane odovzdaný závod na generálne opravy lietadiel L-39 (APRO). Hodnota celej výstavby pritom predstavovala 120 mil. USD. Na jeho rozbeh sa pritom podieľalo 70 čs. odborníkov, z toho 56 z ČSĽA pod vedením pplk. Molnára. Líbyjská strana pritom mala záujem rozšíriť výrobu v tomto závode o opravy lietadiel Let L – 410 Turbolet, ale vzhľadom na malý počet dodaných kusov (spolu 19) bol tento návrh z ekonomických dôvodov zamietnutý. Opravy tohto typu lietadiel preto čs. strana odporúčala prevádzať v ČSSR. V prvom štvrtroku 1988 sa plánovalo tiež dokončenie závodu na výrobu tankových náhradných dielov (TAS) v hodnote 300 mil. USD. Líbyjská strana mala záujem aj o rozšírenie produkcie závodu o výrobu náhradných dielov k vozidlám TATRA a URAL¹⁰, ako aj k bojovej technike – GRAD, BVP a BTR¹¹. Čs. strana však trvala na tom, aby sa závod najskôr dokončil v pôvodnom rozsahu, a rokovania bola ochotná otvoriť až potom. Výrobu náhradných dielov k vozidlám URAL a BTR však odmietala, keďže išlo o techniku vyrábanú v ZSSR. Líbyjská strana mala záujem aj o ďalšie investičné celky. V roku 1986 bol podpísaný kontrakt na výstavbu opravovne 122 mm raketometov GRAD a 152 mm samohybných kanónových húfníc DANA (projekt DAGRA). Samotná výstavba sa však zatiaľ nezačala. Zároveň sa uvažovalo aj o podpísaní kontraktu na výstavbu montážneho závodu pre BVP – 1 a 152 mm samohybných kanónových húfníc DANA.¹²

⁷ Tamže, s. 5; VÚA – SA MO Praha, f. MNO 1987 – Generálny štáb (GŠ) - Oddelenie zahraničných vzťahov, šk. 2 (tajné), č.j. 08228, list vedúceho 8. t.o. federálneho ministerstva zahraničných vecí (FMZV) pre náčelníka oddelenia zahraničných stykov FMNO z 5. 11. 1987; VÚA – SA MO Praha, f. MNO 1987 – KM, šk. 7, č.j. 030080, oficiálna pracovná návšteva delegácie ČSĽA v Indii, Líbyi a Nigérii – čs. – líbyjské vzťahy, s. 1.

⁸ *Obrana lidu*, 8. 12. 1987, s. 1, Delegace ČSĽA zavítala do Líbye.

⁹ Dokumentárny akreditív – záväzok (v podobe dokumentov), ktorým sa banka na účet kupujúceho (alebo na vlastný účet) zaviazala zaplatiť oprávnenú hodnotu zmenky alebo dokumentov za predpokladu, že sú splnené podmienky toho-ktorého akreditívu.

¹⁰ URAL – 375 – stredný nákladný automobil sovietskej výroby.

¹¹ BTR – 8-kolesové obrnené vozidlo pechoty sov. výroby.

¹² VÚA – SA MO Praha, f. MNO 1987 – KM, šk. 7, č. j. 030080, oficiálna pracovná návšteva delegácie ČSĽA v Indii, Líbyi a Nigérii – Spolupráce s Líbyi ve speciální oblasti, s. 5-7.

Pokračovala tiež technická pomoc Líbyi vysielaním čs. vojenských špecialistov, ako aj zabezpečovaním výcviku a štúdia líbyjských poslucháčov v zariadeniach ČSĽA. Činnosť čs. odborníkov v Líbyi naďalej riadila Skupina pre koordináciu a zabezpečenie činnosti čs. vojenských odborníkov v Líbyi (Riadiaca skupina). Na jej čele stál od septembra 1984 do októbra 1986 genmjr. Štefan Lichvár.¹³ Vo funkcii ho následne vystriedal genpor. Karol Seneši.¹⁴ V roku 1986 v Líbyi pôsobilo 470 špecialistov z ČSSR, čo potvrdzovalo zostupný trend, ktorý sa začal už v roku 1984. Na jeseň 1987 pritom v Líbyi pracovalo už len 342 vojenských špecialistov včítane Riadiacej skupiny (do kontrahovaných počtov chýbalo 38 odborníkov).¹⁵ Pôsobenie čs. špecialistov v tejto severoafrickej krajine však čoraz viac komplikovali okrem finančnej otázky aj zložité vnútropolitické podmienky, ale aj komplikovaná medzinárodná situácia. Problémy prichádzali napríklad v súvislosti s postupným „oteplňovaním“ vzťahov medzi Východom a Západom, odsudzovaním Líbye pre podporu terorizmu a podobne. Komplikovaná situácia pre Kaddáfího režim nastala v lete 1987, keď vrcholila líbyjsko-čadská vojna o sporné pohraničné územia a jeho armáda utrpela citeľné straty. Armáda Čadu pritom bola podporovaná zo strany USA a Francúzska, a to materiálne a prostredníctvom vojenských expertov. Francúzi dokonca do Čadu poslali jednotky rýchleho nasadenia, ktorých zásah nakoniec líbyjské jednotky donútil k odchodu.¹⁶ Napriek týmto skutočnostiam, čs. odborníci na tejto vojne priamo neparticipovali. ČSSR však, podobne ako ďalšie krajiny východného bloku, odsúdila zasahovanie USA a Francúzska do „záležitostí dvou svrchovaných afrických štátů“.¹⁷

Čs. správa zahraničných vzťahov Generálneho štábu ČSĽA koncom roka 1987 konštatovala, že v oblasti technickej pomoci sa Líbyi nepodarilo, v porovnaní s predchádzajúcim obdobím, dosiahnuť potrebné ekonomické výsledky. Dôsledkom bol, samozrejme, pokračujúci pokles počtu čs. vojenských odborníkov. Devízový prínos technickej pomoci Líbyi však bol naďalej neodškriepiteľný. Pritom produkcia 1 USD za 12, 75 Kčs bola v porovnaní s ostatným vývozom v čs. zahraničnom obchode naďalej priaznivá, aj keď nie tak výhodná ako v predchádzajúcom období. Z ekonomického hľadiska predstavoval čistý zisk za skupinu čs. odborníkov pre FMNO v roku 1987 čiastku 11, 802 mil. Kčs. K tomu treba pripočítať výšku úspor jednotlivých pracovníkov, ktorá dosiahla výšku 41, 998 mil. devízových Kčs.¹⁸ Pritom za celé obdobie trvania akcie bolo v prospech národného hospodárstva formou úspor čs. pracovníkov prevedených vyše 599 mil. devízových Kčs. Priemerný mesačný plat čs. vojenského odborníka v roku 1987 pritom predstavoval 4 578 Kčs (pri kurze voči USD dohodnutom s líbyjskou stranou, ktorý v roku 1987 predstavoval 1 USD za 12, 75 Kčs). Pri prepočítaní platným kurzom na devízové (tuzexové) koruny išlo stále

¹³ ŠTAIGL, J. a kol. *Generáli – slovenská vojenská generalita 1918 – 2009*. Bratislava 2009, s. 113.

¹⁴ MASKALÍK, A. *Elita armády. Československá vojenská generalita 1918 – 1992*. Banská Bystrica 2012, s. 529.

¹⁵ VÚA – SA MO Praha, f. MNO 1987 – KM, šk. 7, č.j. 030080, oficiálna pracovná návšteva delegácie ČSĽA v Indii, Líbyi a Nigérii – Spolupráce s Líbyi ve speciální oblasti, s. 8-9.

¹⁶ DURMAN, K. *Popely ještě žhavé. Velká politika 1938 – 1991*. Díl II. Konce dobrodružství 1964 – 1991. Praha 2009, s. 391.

¹⁷ VÚA – SA MO Praha, f. MNO 1987 – GŠ – Oddelenie zahraničných vzťahov, šk. 2 (tajné), č.j. 08228, príloha „Čadsko-líbyjský konflikt“ k listu vedúceho 8. t.o. FMZV pre náčelníka oddelenia zahraničných stykov FMNO z 5. 11. 1987, s. 3-4.

¹⁸ Devízová koruna – tzv. tuzexová koruna (bon), respektíve odberný poukaz, za ktorý bolo možné nakupovať zahraničný, alebo exportný luxusný tovar v sieti podnikov zahraničného obchodu TUZEX.

o veľmi lukratívny zárobok. Zvlášť, keď väčšinu príjmu čs. odborníci dokázali ušetriť.¹⁹ Tieto prostriedky im boli naďalej automaticky prevádzané na devízový účet do Živnostenskej banky v Prahe.

K 31. decembru 1987 pôsobilo v Líbyi už len 325 vojenských odborníkov a 229 ich rodinných príslušníkov²⁰ (pozri tiež tabuľku 2). Líbyjská strana napriek tomu prejavovala aj v nasledujúcom období záujem o prípravu ďalších špecialistov v zariadeniach ČSĽA a o spoluprácu pri rozbehu novo zriaďovanej Vysokej technickej školy v Tripolise. V skutočnosti všetko záviselo od jej finančných možností.²¹ V dňoch 13. až 27. júla 1988 prerokovala možnosti ďalších kontraktov v oblasti technickej pomoci priamo v Tripolise delegácia Hlavnej technickej správy FMZO. Jej súčasťou boli aj vojenski experti zastupujúci MNO.²² Čo sa týka technickej pomoci priamo v Líbyi, dohodnuté boli tri kontrakty v hodnote 6, 5 mil. USD na celkový počet 160 čs. odborníkov na obdobie od 1. októbra 1988 do 30. septembra 1989. Malo ísť o 105 leteckých odborníkov na lietadlá Aero L-39 Albatros a L-410; 27 delostreleckých odborníkov na raketomet GRAD a samohybnú kanónovú húfnicu DANA a 28 odborníkov do Strednej technickej školy obrnených vozidiel. Pre porovnanie s predchádzajúcim rokom predstavovali líbyjské požiadavky v tomto druhu technickej pomoci zníženie o 20 %. V priebehu rokovania líbyjská strana požiadala tiež o poradcov na veliteľstve letectva líbyjských ozbrojených síl pri riešení problematiky prevozu, opráv a materiálno-technického zabezpečenia lietadla L-39. Okrem uvedeného mal byť v Prahe dňa 19. júla 1988 podpísaný kontrakt na dodanie 216 čs. odborníkov pre závod na generálne opravy lietadiel L-39 (APRO), z ktorých ČSĽA zaistovala 82 osôb. Hodnota kontraktu predstavovala 11 mil. USD za obdobie od 1. októbra 1988 do 31. decembra 1990. Ďalej sa predpokladalo, že koncom roka 1988 sa uzavrujú kontrakty na čs. odborníkov pre tankové a výrobné skupiny na rok 1989. Líbyjská strana tiež požiadala o možnosť vyslať čs. učiteľov a inštruktorov do Strednej technickej školy chemického vojska, kde sa pripravovalo približne 50 žiakov v trojročnom učebnom cykle. Čs. možnosti mali byť zapracované do príslušnej ponuky. Čo sa týka technickej pomoci vo forme školenia poslucháčov v ČSĽA, prerokoval sa návrh kontraktu pre výcvik 46 opravárov raketometov GRAD a samohybných kanónových húfníc DANA a 30 opravárov lietadiel L-39. Tiež bolo dohodnuté vysokoškolské štúdium 30 poslucháčov tankovej automobilovej špecializácie a školenie 15 učiteľov technickej stránky lietadiel L-410. Líbyjská delegácia tiež požadovala konkrétne informácie k svojej predchádzajúcej žiadosti na školenie dôstojníkov chemického vojska a vyšších dôstojníkov letectva v ČSSR. Čs. strana sa zaviazala vypracovať konkrétne návrhy. V tejto súvislosti ju skôr zaujímalo, ako chce líbyjská strana znížiť čs. pohľadávky za technickú pomoc poskytnutú ešte od roku 1985, ktoré predstavovali už približne 12 mil. USD. Líbyjská strana sa síce opätovne zaviazala túto otázku čo najskôr vyriešiť (listom riaditeľa vojenských nákupov generálnemu riaditeľovi HTS - FMZO z 21. júla 1988), avšak vzhľadom na množstvo podobných nesplnených sľubov, bola aj táto odpoveď málo presvedčivá. Počty čs. vojenských odborníkov sa na základe dohodnutých kontraktov mali v budúcnosti pohybovať okolo 330 osôb (spolu s rodinnými príslušníkmi približne 600 osôb).²³ Tento predpoklad sa už na jednej strane vzhľadom na ekonomické možnosti Líbye,

¹⁹ VÚA – SA MO Praha, f. MNO 1991 – GŠ - Správa zahraničných vzťahov, šk. 5 (obyč.), č.j. 10203, rozbor hospodárení za rok 1987, s. 39.

²⁰ Tamže.

²¹ VÚA – SA MO Praha, f. MNO 1987 – KM, šk. 7, č.j. 030080, oficiálna pracovná návšteva delegácie ČSĽA v Indii, Líbyi a Nigérii – Spolupráce s Líbyi ve speciální oblasti, s. 8-9.

²² Na ich čele stál genmjr. Jan Čadek.

²³ VÚA – SA MO Praha, f. MNO 1988 – KM, šk. 29, č.j.052014, informační zpráva pro soudruha ministra národní obrany ČSSR z 2. 8. 1988.

ale tiež blížiac sa politické zmeny v ČSSR, naplniť nepodarilo. Celkovo možno konštatovať, že v roku 1988 sa opäť znížil počet čs. špecialistov o približne 26 %. K 31. decembru tohto roku v Líbyi pôsobilo dovedna 249 čs. vojenských odborníkov a 142 ich rodinných príslušníkov.²⁴

Podobný trend možno vysledovať pri analýze počtov líbyjských poslucháčov v ČSSR, napriek tomu, že išlo o najvýznamnejší a devízovo najvýhodnejší druh zahraničnej technickej pomoci.²⁵ Na čs. vojenských školách a iných zariadeniach ČSĽA sa pritom naďalej pripravovali príslušníci líbyjských ozbrojených síl vo vysokoškolskom štúdiu, v stredných veliteľských a technických kurzoch (letecké a pozemné špecializácie) spolu s príslušníkmi ďalších „rozvojových“ krajín. V roku 1986 študovalo v zariadeniach ČSĽA 157 líbyjských poslucháčov. Na jeseň 1987 to bolo už len 141 poslucháčov, z toho 86 poslucháčov technického smeru vo Vojenskej akadémii Antonína Zápotockého v Brne, 18 špecialistov – opravárov L-39 vo Vysokej vojenskej leteckej škole (VVĽŠ) SNP Košice, 16 laborantov vo Vojenskom leteckom učilišti (VLU) Prešov. Čo sa týka spomenutých opravárov pre závod na generálne opravy lietadiel L-39 v Líbyi (projekt APRO), ktorý bol líbyjskej strane odovzdaný v roku 1986, bolo v Leteckých opravovniach v Trenčíne v rokoch 1985 – 1986 vyškolených spolu 107 líbyjských odborníkov.

Možno konštatovať, že líbyjská strana jednoducho nemala dostatok voľnej meny v svojich rukách, aby mohla plniť zmluvné záväzky voči ČSSR. Dôsledkom toho bolo zníženie dynamiky vzájomných vzťahov. Už v roku 1987 tak prudko poklesol objem obchodnej výmeny na jednu polovicu oproti predchádzajúcemu roku. Podpísala sa pod to vyššie spomínaná líbyjská žiadosť z apríla 1987 pozastaviť s ohľadom na zlú ekonomickú a platobnú situáciu čs. dodávky určené Dohodou z 26. novembra 1984, respektíve jej zmenou z 24. novembra nasledujúceho roku.²⁶ Táto žiadosť sa netýkala dodávok náhradných dielov a technickej pomoci. Čs. strana Líbyi vyhovela a už začiatkom roku 1988 bolo zastavené uzatváranie všetkých kontraktov vyplývajúcich zo spomínanej dohody. Aký zásadný dopad mala zlá platobná morálka Líbye na čs. vývoz špeciálneho materiálu do tejto africkej krajiny najlepšie vystihujú číselné ukazovatele. Podľa nich poklesol od roku 1983 do roku 1988 čs. vývoz do Líbye (aj z civilnej sféry) o 181, 2 miliónov USD.²⁷

1983	262, 1 mil. USD
1984	229, 3 mil. USD
1985	201 mil. USD
1986	350 mil. USD
1987	172, 2 mil. USD
1988	80, 9 mil. USD

²⁴ VÚA – SA MO Praha, f. MNO 1991 – GŠ – Správa zahraničných vzťahov, šk. 5 (obyč.), č.j. 001399, rozbor hospodárení za rok 1988.

²⁵ Tamže.

²⁶ VÚA – SA MO Praha, f. MNO 1989 – GŠ – Správa zahraničných vzťahov, šk. 2 (tajné), č.j. 002418, cesta NGŠ ČSĽA – 1. ZMNO do Líbye, Informace o vztazích ve speciální oblasti s Libyí /stav k 1. 6. 1989/, s. 4.

²⁷ VÚA – SA MO Praha, f. MNO 1989 – GŠ – Správa zahraničných vzťahov, šk. 2 (tajné), č.j. 002418, cesta NGŠ ČSĽA – 1. ZMNO do Líbye, informačný materiál k ceste, časť čs.- líbyjské vzťahy, s. 1.

Pritom ďalšie zdržovanie úhrad čs. pohľadávok v Líbyi viedlo čs. stranu k uplatneniu bankovej garancie vo výške 90 mil. USD na jar 1988. Líbyjská strana sa zaviazala, že ju uhradí v deviatich mesačných splátkach (od augusta 1988). Čs. strana sa popritom rozhodla realizovať tiež niekoľko deblokačných akcií. V auguste 1988 čs. vláda podpísala dohodu s juhokórejskou firmou DAEWOO, ktorá podnikala v Líbyi, o prevzatí časti čs. pohľadávok vo výške 140 miliónov USD. Z tejto čiastky juhokórejská firma mala do ČSSR dodať 3 000 vozov značky Opel, 3 zaoceánske lode, spotrebnú elektroniku a textil.

Uvedenými opatreniami sa čs. strane podarilo zlikvidovať väčšinu líbyjského dlhu. Pritom k 31. decembru 1988 bol stav plnenia medzivládnej úverovej dohody nasledujúci: realizované dodávky mali hodnotu 296 mil., k nim treba pripočítať 16 mil., ktoré predstavovali dlžné úroky. Líbyjská strana teda mala k tomuto dátumu splatiť spolu 312 mil. USD.²⁸ Čs. strane sa do konca roku 1988 vrátilo spolu 200 mil. USD (140 mil. prostredníctvom dohody s firmou DAEWOO, 50 mil. platby z bankových garancií a 10 mil. Líbya uhradila ešte v roku 1987). V roku 1989 čs. strana počítala ešte s úhradou vo výške 40 mil. USD, ktorú predstavoval zvyšok bankovej garancie. V roku 1989 tak mala Líbya voči ČSSR vo vzťahu k plneniu dohody z novembra 1984, respektíve 1985, ešte stále dlh vo výške 72 mil. USD (56 mil. nezaplatený kapitál, 16 mil. dlžné úroky).²⁹

Vzhľadom na to, že finančná situácia Líbye sa nezlepšovala, požiadalo jej vedenie o ďalšiu úpravu Dohody z novembra 1984, respektíve jej zmeny č. 1 z novembra 1985. V jej žiadalo stornovať ďalšie 3 položky (dodávku systému riadenia palby KLADIVO pre tanky T-55, zostávajúcich 120 kusov tankov T-72, výstavbu investičného celku AVA – závod na montáž samohybných kanónových húfníc DANA a BVP. Dovedna sa mali stornovať položky v hodnote viac ako 450 mil. USD. Súčasne Líbyjci navrhli predĺžiť dobu trvania platieb na dvojnásobok (do roku 2005). Čs. strana súhlasila so žiadosťou o prerokovanie zmeny č. 2. dohody. Príslušné rokovanie prebehlo v dňoch 10. – 16. januára 1989 v Tripolise a čs. delegáciu tu viedol generálny riaditeľ Omnipolu ing. Skočdopole, líbyjskú plk. Muftah Dakhil, generálny riaditeľ správy vojenských nákupov. Podľa inštrukcií čs. delegácia mala súhlasiť len so zrealizovaním materiálovej listiny dohody, presnejšie so zrušením tých položiek, ktorých dodávky líbyjská strana z vážnych dôvodov odmietala a nebola schopná v budúcnosti platiť. Zároveň však mala overiť platobné schopnosti líbyjskej strany. Rovnako mala odmietnuť predpokladané spochybňovanie prebratia časti čs. pohľadávok firmou DAEWOO, ako aj úhrady zostávajúcich 40 mil. USD na bankovej garancii. Čs. delegácia mala tiež odmietnuť akékoľvek pokusy zaradiť do úverovej dohody dodávky náhradných dielov a technickú pomoc pre projekt APRO a TAS.³⁰

Počas rokovaní čs. strana nakoniec súhlasila s úpravou tovarovej listiny dohody, čím sa jej finančný objem znížil o ďalších 353 mil. USD na 487 mil. USD (pozri tabuľku 1). Z tejto hodnoty pritom ČSSR mala dodať už len 74 kusov tankov T-72 (líbyjská strana napokon dodávku tankov len znížila z pôvodných 200 na 154, z čoho už 80 obdržala). Okrem toho mala poskytnúť technickú pomoc a realizovať dodávky náhradných dielov a generálnych opráv (pozri tabuľku 1).³¹

²⁸ VÚA – SA MO Praha, f. MNO 1988 – KM 1988, šk. 6, č.j. 050076, oficiálna priateľská návšteva hlavného veliteľa ozbrojených síl Líbye v ČSSR – informácie pro soudruha ministra z 2. 1. 1988, s. 2.

²⁹ Tamže.

³⁰ Tamže, s. 3.

³¹ Tamže, s. 3.

V otázke platieb však obidve strany k dohode nedospeli, keďže líbyjská strana trvala na požiadavke rozložiť zostávajúce platby na 20 rokov, zatiaľ čo čs. strana trvala na pôvodnej dohode, to znamená vyplatení celej zostávajúcej čiastky do konca roku 1995. Záverečné kolo rokovaní o týchto zmenách malo prebehnúť v Prahe v druhom štvrtroku 1989.

Možno konštatovať, že vojenská spolupráca medzi Líbyou a ČSSR sa v druhej polovici 80. rokov postupne zužovala. Evidentná snaha líbyjskej strany vyhnúť sa rokovaniam o likvidácii pohľadávok sa pritom podpísala aj pod postupné ochladzovanie vzájomného politického dialógu. Tento fakt z väčšej miery zapríčiňoval tiež pretrvávajúci nereálny postoj Kaddáfího režimu k medzinárodným otázkam, jeho nepochopenie kurzu krajín sovietskeho bloku vyplývajúceho z dialógu ZSSR – USA, ktorý sa prejavil aj vo vnútorných procesoch jednotlivých krajín. V tejto súvislosti Kaddáfího znepokojovalo aj obnovovanie kontaktov sovietskeho bloku s Izraelom. Samozrejme, možno predpokladať, že v postoji ČSSR voči Kaddáfího režimu sa zrkadlilo stanovisko celého sovietskeho bloku. Prítom, ako je známe, ZSSR po nástupe Gorbačova začalo prehodnocovať stratégiu svojho angažovania sa v krajinách „tretieho“ sveta. Ako sa to odrazilo v konkrétnych inštrukciách pre jednotlivé členské štáty Varšavskej zmluvy, však zatiaľ nie je známe.

Prejavom ochladenia čs.-líbyjských vzťahov bol aj fakt, že sa nereализovala žiadna z plánovaných stykových akcií na vysokej úrovni, čo kontrastovalo aj so situáciou, v ktorej sa nachádzali ostatné krajiny sovietskeho bloku. Tie síce nemali s Líbyou naplánované žiadne bilaterálne rokovania na najvyššej úrovni, realizovali však viacero kontaktov na ministerskej úrovni. Prítom z čs. strany záujem o ďalšiu spoluprácu pretrvával, o čom svedčí neúspešná snaha o pozvanie člena líbyjského revolučného vedenia Abdas Saláma Ahmada Džallúda, ako aj hlavného veliteľa líbyjských ozbrojených síl brigádira Abú Bakra Junisa Džabira. Aj keď treba priznať, že čs. strana sa koncentrovala najmä na riešenie ekonomických otázok a od kompetentných predstaviteľov Líbye požadovala jasné činy v otázke vyrovnania čs. pohľadávok.

V prípade ČSSR sa pod ochladenie vzájomných bilaterálnych vzťahov uvedené skutočnosti výrazne podpísala Kaddáfího otvorená podpora teroristických organizácií (palestínske hnutie odporu, baskická organizácia ETA, Írska republikánska armáda a pod.). Jeho extrémistické postoje a avantúry sa pritom už v predchádzajúcom období vzdŕaľovali od politických záujmov krajín sovietskeho bloku. ZSSR, a jeho spojenci si veľmi dobre uvedomovali, že vystupovanie Kaddáfího režimu zbytočne vytvára podmienky na stupňovanie napätia na Blízkom východe a komplikuje dialóg so Západom. Ako príklad možno zacitovať zo správy z apríla 1985 pre Predsedníctvo ÚV KSČ: „nelze přehlížet tu skutečnost, že některými svými extremistickými postoji a avanturistickými sklony je libyjské vedení značně vzdáleno zahraničně politickým zájmům ZSS (zemím socialistického společenství – pozn. I.B.) a poskytuje záminku imperialistickým silám ke stupňování napětí v oblasti“.³² Prítom už v apríli 1984 prerušila s Líbyou diplomatické styky Veľká Británia potom, čo jeden z výstrelov z budovy líbyjského zastupiteľského úradu v Londýne zabil britskú policajtku dohliadajúcu na priebeh protikaddáfíovskej demonštrácie.³³ Napäté vzťahy s Líbyou však mali predovšetkým USA. Začiatkom januára 1986 americká administratíva zakázala americkým spoločnostiam obchod a finančné transakcie s Líbyou a krátko nato boli zmrazené aj

³² ZÍDEK, P. – SIEBER, K. *Československo a Blízky východ v letech 1948 – 1989*. Praha 2009, s. 214.

³³ Tamže, s. 214.

líbyjské vklady v amerických bankách. Oficiálnym dôvodom týchto krokov bolo podozrenie z podpory terorizmu. Líbya na to zareagovala tým, že americkým spoločnostiam zrušila právo ťažiť na jej území ropu. Prejavom eskalácie vzájomného napätia boli aj množiace sa incidenty v zálive Veľká Syrta začiatkom roku 1986 medzi líbyjskou armádou a americkou 6. flotilou. Líbya sa totiž snažila v rozpore s námorným medzinárodným právom tento záliv pripojiť k svojim medzinárodným vodám.³⁴ V tomto kontexte vybuchla nálož v berlínskej diskotéke La Belle zo 4. na 5. apríla 1986. Zo zosnovania tohto atentátu bol zo strany USA a západného Nemecka okamžite obvinený Kaddáfího režim. Pritom tento podnik vo veľkej miere navštevovali americkí vojaci. Atentát si vyžiadal tri obete na životoch (dvaja americkí vojaci, jedna civilná osoba), 28 ťažko zranených, pritom viac ako 200 z 500 hostí tlaková vlna roztrhala ušné bubienky.³⁵ O desať dní nato, 14. apríla, vzlietlo z britských základní³⁶ 24 amerických bojových lietadiel³⁷ a v rámci odvetnej bojovej akcie s krycím názvom El Dorado Canyon bombardovali vojenské a teroristické ciele (vojenské letiská, kasárne, prístavné zariadenia, ako aj sídlo vodcu M. Kaddáfího) v lokalite Tripolis. Sekundovali im lietadlá z amerických lietadlových lodí USS Coral Sea a USS America (včítane nových F/A-18 /Hornet³⁸), ktoré sa zamerali na mesto Bengházi a jeho okolie. Tieto vzdušné útoky si okrem vojenskej techniky a niekoľkých desiatok mŕtvych líbyjských vojakov vyžiadali aj smrť niekoľkých líbyjských civilistov.³⁹ Bombardovanie Líbye na vlastnej koži zažili aj čs. experti, ktorí sa nachádzali tak v Tripolise, ako aj v Bengházi. Straty na životoch však našťastie medzi nimi zaznamenané neboli.⁴⁰ Široká verejnosť prijala americké útoky rozporuplne. Kým Veľká Británia, Kanada a Izrael s nimi súhlasili, Španielsko a Francúzsko sa k nim stavali kriticky. Naopak, arabský svet, ZSSR a krajiny jeho bloku, včítane ČSSR, reagovali veľmi ostro a americký čin odsúdili ako ozbrojenú agresiu a bezprecedentné porušenie medzinárodného práva. V prehlásení členských štátov Varšavskej zmluvy sa pri tejto príležitosti konštatovalo, že „*pirátsky útok na svrchovaný arabský štát nejenže reálne ohrozuje mier v južnom Stredomorí, ale môže viesť k nekontrolovateľnému vyhroceniu mezinárodného napätia, ktoré nevyhnutne bude mať negatívny vliv i na situaci v Evropě a na celém světě*“.⁴¹ Čs. médiá v tejto súvislosti už 16. apríla s rozhorčením konštatovali,

³⁴ SOUŠEK, T. – ZÍDEK, P. – ŠÁMAL, Z. *Žoldáci tábora míru*. In Týden, 11. 12. 2000.

³⁵ KEILANI, F. „La Belle“. Entschädigung mit zweierlei Maß. Der Tagesspiegel, 24. 11. 2008.

³⁶ Francúzsko, Taliansko a Španielsko odmietli poskytnúť USA svoj vzdušný priestor, ako aj letecké základne. Americké lietadlá preto museli letieť juhozápadne, obletieť Pyrenejský polostrov, pokračovať okolo Gibraltáru a pozdĺž severoafrického pobrežia. Muselo pritom dôjsť k dovedna štyrom tankovaniam za letu.

³⁷ 24 bojových bombardovacích lietadiel typu F-111F a tiež 5 lietadiel typu EF-111A (lietadlá pre rádioelektronický boj). 6 lietadiel (z toho 5 bombardérov) sa však pre problémy s tankovaním za letu muselo vrátiť. 6 ďalších bombardérov, ktoré boli záložné, sa vrátilo po prvom natankovaní. Nad Líbyu teda dorazilo 13 bombardovacích lietadiel.

³⁸ Viacúčelové nadzvukové stíhacie lietadlo McDonnell Douglas Fighter/Attack – 18. Od marca 1986, keď boli nasadené tiež proti Líbyi, išlo len o druhú bojovú akciu týchto strojov.

³⁹ LAHAM, N. *The American bombing of Libya: A study of the force of miscalculation in Reagan foreign policy, McFarland*. 2007; POLLACK, K. *Arabs at War*. Lincoln 2004, s. 412-419; GOMBÁR, E. *Dramatický pŕlměsíć*. Sýrie, Líbye a Irán v procesu transformace. Praha 2001, s. 108; VISINGR, L. *Libie: Od nepřátelství ke spolupráci*. In ATM, 9/2004, s. 28-29; K pokusu o zabitie samotného Kaddáfího pozri HERSH, S. *Target Qaddafi*. New York Times, 22. 2. 1987 – www.nytimes.com/1987/02/22/magazine/target-qaddafi.html?pagewanted

⁴⁰ SOUŠEK, ZÍDEK, ŠÁMAL, ref. 34.

⁴¹ Obrana lidu, 17. 4. 1989, s. 1, Hlas na obranu libyjského lidu.

že „*ozbrojená agrese je neslýchaným porušením mezinárodního práva. Tento brutální čin, který je projevem politiky státního terorizmu, je odsouzen od samého počátku k nezdaru*“.⁴² Tvrdenia americkej strany, že išlo o odvetnú akciu za teroristické činy podporované Líbyou sa pritom nanajvýš spochybňovali (podobne ako „údajné“ americké dôkazy)⁴³ a interpretovali ako zámienka pre ďalšiu agresiu amerického imperializmu: „*Washington, který Libyi obviňoval z »podpory terorizmu«, se sám dopustil teroristického aktu a otevřeně porušil základy mezinárodního práva.*“⁴⁴

Politické špičky vtedajšieho ČSSR však veľmi dobre vedeli, že podpora terorizmu zo strany Líbye nebola len prejavom diskreditácie zo strany „amerického imperializmu“, ako sa to snažila dokázať dobová propaganda. Svedčia o tom, okrem iného, pravidelné správy z úradu čs. vojenského a leteckého pridelenca v Líbyi, ktorý bol zároveň rezidentom vojenskej rozviedky v Tripolise pod krytím veľvyslaneckého radcu čs. zastupiteľského úradu v Líbyi. Túto funkciu od konca októbra 1982 až do októbra 1986 vykonával plk. Václav Hataš, následne ho vystriedal pplk. Vratislav Budař.⁴⁵ Na druhej strane Kaddáfí sa verejnou podporou teroristov pripravovaných priamo v Líbyi nijako netajil.⁴⁶

Napriek uvedeným skutočnostiam čs. vedenie (v súlade s celou Varšavskou zmluvou) nijako zvlášť neprehodnotilo svoj postoj k ďalšiemu rozvoju politických vzťahov k Líbyi. Dôkazom je aj účasť čs. delegácie na oslavách 17. výročia revolúcie z 1. septembra 1969, ako aj 10. výročia „ustanovenia ľudovej moci v Líbyi“ začiatkom marca 1987. Čs. účasť na obidvoch akciách mala z politického hľadiska demonštrovať podporu Líbyi proti „hrubému nátlaku USA“.⁴⁷

Ako čs. strana naďalej vnímala zahraničnú politiku Líbye, názorne dokumentuje dôvodová správa predložená ÚV KSČ v súvislosti s odporúčaním prijať pozvanie pre čs. delegáciu na marcové oslavy: „...*antiimperialistické zaměření libijské zahraniční politiky je vyjadřováno v zásadě správným hodnocením současné komplikované mezinárodní situace, která dle názoru libijského vedení je způsobena politikou USA, a to především od nástupu Reagana. I když v pozadí antiimperialistické orientace Libye spočívá obava zejména o vlastní bezpečnost, libijské vedení nadále zůstává v širším slova smyslu přirozeným spojencem ZSS (Zemí socialistického společenství – pozn. I. B.) v zápase proti imperialismu. Proto je Libye i nadále zemí našeho přednostního zájmu.*“ Aj keď táto správa priznala,

⁴² Obrana lidu, 16. 4. 1986, s. 1, Rozhodne odsuzujeme barbarský čin.

⁴³ Líbya sa k zodpovednosti priznala až v roku 2003 a zaviazala sa zaplatiť odškodné príbuzným obetí vo výške 2, 7 mld. USD. Vďaka tomu (a tiež pre to, že sa vzdala vývoja zbraní hromadného ničenia) sa Líbya mohla vydať na cestu z medzinárodnej izolácie. Následne boli zrušené sankcie proti nej a diplomatické styky s ňou nadviazali aj USA. Za samotný atentát bol ako jediný v roku 2001 odsúdený na doživotie dôstojník líbyjskej tajnej služby Abdal Basat Ali Midžrahí. V roku 2009 však bol ako nevyliciteľne chorý prepustený na slobodu, pričom však zomrel až v roku 2012.

⁴⁴ Obrana lidu, 16. 4. 1986, s. 5, Americká agrese proti Líbyi.

⁴⁵ ŽÁČEK, P. Vojenské zpravodajství z Libye a terorismus. Rezidentura „Ropa“ v materiálech Hlavní správy vojenské kontrarozvědky. In *Paměť a dejiny*. Revue pro studium totalitních režimů, 2011, č. 3, s. 74-86; VÚA – SA MO Praha, f. MNO 1989 – GŠ - Správa zahraničních vztahov, šk. 2 (tajné), č.j. 002418, cesta NGŠ ČSĽA – 1. ZMNO do Libye, informační materiál k cestě náčelníka generálního štábu ČSĽA – 1. ZMNO do Libye.

⁴⁶ ŽÁČEK, ref. 45, dokumenty 1-4, s. 78-83.

⁴⁷ NA Praha, f. KSČ – Ústřední výbor 1945 – 1989, Praha – předsednictvo 1986 – 1989, zvázok P 16/86, k info 3, informace k průběhu a výsledcích návštěvy československé oficiální delegace u příležitosti oslav státního svátku Libyjské arabské lidové socialistické džamáhírije.

že realizácia Zmluvy o priateľstve a spolupráci predstavovala zložitý a dlhodobý proces, účasť delegácie na oslavách vnímala ako významnú politickú podporu „*líbyjského vedení v období, kdy USA vyhrocují napětí v oblasti středomoří*“.⁴⁸

V súvislosti s podporou extrémistov zo strany Líbye sa však v roku 1987 aj samotné ČSSR ocitlo pod nepríjemným tlakom zahraničných médií. Líbya totiž bola britskou stranou obvinená, že pre Írsku republikánsku armádu (IRA) dodáva výbušniny,⁴⁹ ktoré v rámci vojenskej spolupráce importovala z ČSSR.⁵⁰ Federálne ministerstvo zahraničných vecí v tejto súvislosti vydalo 2. septembra 1988 prehlásenie, že ČSSR „*zásadne nedodáva zbraně, munici a trhavinu soukromým osobám /natož teroristickým organizacím/, ale vládním institucím s výhradou zákazu reexportu tohto materiálu do dalších zemí*“. Čs. strana sa zároveň obhajovala tvrdením, že nie je dokázané, že IRA pri teroristických útokoch použila práve čs. trhavinu Semtex. Líbyjská strana v tejto súvislosti žiadala čs. vládu, aby okamžite dementovala „*výmysly britských sdělovacích prostředků o dodávkach trhavin, používaných IRA do Libye*“. Túto požiadavku líbyjského vedenia tlmočil čs. veľvyslanec Jozefovi Skydánekovi dňa 14. septembra 1988 brigádír Abú Bakr Junis Džabir (člen revolučného vedenia krajiny). O niekoľko dní neskôr intervenoval u čs. veľvyslancu v tejto záležitosti pplk. Abdel Rahran Said, tajomník vojenského výboru a štábu hlavného veliteľa líbyjských ozbrojených síl. Ten pritom čs. strane otvorene pohrozil, že Líbya môže vojenský materiál nakupovať aj v iných krajinách, než v ČSSR. Žiadosť o čs. dementi pritom pplk. Said pred čs. veľvyslancom zopakoval pri prijatí 2. a následne aj 10. októbra 1988. Nátlak na čs. stranu vyvrcholil oznámením, ktoré dňa 17. októbra 1988 čs. veľvyslanec odovzdal námestník líbyjského ministerstva zahraničných vecí. Líbyjská strana v ňom stroho konštatovala, že sa „*rozhodla nerozvíjet s ČSSR obchodní vztahy ve speciální oblasti⁵¹, neboť zjistila, že jde výlučně o vztahy komerční a nikoliv strategické*“.

Možno konštatovať, že najväčšie trhliny vo vzájomných politických, ako aj ekonomických vzťahoch medzi ČSSR a Líbyou nastali v roku 1988. Líbyjské vyhrážky však možno interpretovať viac ako zastrážovacie gesto, ako pevné principiálne rozhodnutie. Nevraživý líbyjský postoj totiž postupne opadal. Nečakane sa však opäť vyostřil, a to v súvislosti s vyšetrovaním havárie lietadla Pan Am nad škótskym Lockerbie v decembri 1988. Britské

⁴⁸ Vedúcim delegácie bol podpredseda vlády Miroslav Toman, členmi čs. veľvyslanec v Líbyi Josef Skydánek a pracovník oddelenia medzinárodnej politiky ÚV KSČ Marian Kramár. NA Praha, f. KSČ – Ústřední výbor 1945 – 1989, Praha – predsedníctvo 1986 – 1989, zväzok P 27/87, bod schôdze 13.

⁴⁹ 14. 5. 1987 napísali noviny The Independent, že Líbya dodala IRA veľké množstvo Semtexu. Táto informácia bola verifikovaná 31. 10. 1987, keď francúzske úrady zadržali blízko bretonského pobrežia panamskú loď naloženú zbraňami. ZÍDEK, SIEBER, ref. 32, s. 215-216.

⁵⁰ Trhavinu Semtex bola z ČSSR do Líbye dodávaná v rokoch 1977 /100 ton/ a 1980 /200 ton/. V roku 1981 však bol vývoz do rizikových krajín zakázaný. Okrem toho bola vyvázaná aj do krajín Varšavskej zmluvy, konkrétne Maďarska a do Nemeckej demokratickej republiky. V niektorých médiách sa v súvislosti s výrobou Semtexu objavili informácie, že ČSSR túto výbušninu vyvážala aj do severného Vietnamu počas vojny. Tieto informácie sa objavili napr. aj v časopise Spiegel v rozhovore s jedným z jeho vynálezcov Stanislavom Breberom. Der Spiegel, 45/93, Sprengstoff Begehrte Knete aus Böhmen. Analýza dobových materiálov vojenskej proveniencie mi zatiaľ túto informáciu nepotvrdila. V zozname dodaného materiálu sa pritom vyskytuje aj 80 ton výbušniny TNT. Je však možné, že dodávky Semtexu sa odosielali spolu s civilným materiálom. VÚA – SA MO Praha, f. MNO 1983 – KM, šk. 3, sign. 06/10, spolupráce ve speciální oblasti s Vietnamskou socialistickou republikou.

⁵¹ Termín „*speciální výroba*“ sa obsahovo používal aj na charakteristiku výroby v iných oblastiach, v tomto prípade sa však vzťahuje len k zbrojnej výrobe.

oznamovacie prostriedky totiž v tejto súvislosti uviedli, že príčinou havárie bol výbuch čs. trhaviny Semtex. K líbyjskej strane sa v tejto súvislosti dostali informácie, že čs. strana prejavila ochotu zverejniť zoznam krajín, do ktorých ČSSR v minulosti túto trhavinu dodávala. Plk. Said oznámil v tejto súvislosti čs. veľvyslancovi už 15. januára 1989, že pokiaľ ide o pravdivé informácie „*bude to pohroma pro naše vzájemné vztahy*“, pričom zdôraznil „*že hrozí úplné zničení těchto vztahů*“. Čs. strana však akékoľvek podobné vyhlásenia kategoricky dementovala ako pokus o kompromitáciu ČSSR⁵². Čs. veľvyslanec v tejto súvislosti alibisticky upozornil, že vyhlásenie federálnej vlády sa netýkalo minulosti, ale čs. postojov k výrobe a predaju trhaviny v budúcnosti. Podobné vyhrážky len potvrdzovali obavu líbyjskej strany z možného zverejnenia zoznamu bývalých odberateľov trhaviny Semtex. Čs. diplomatické zastupiteľstvo v tejto súvislosti Prahu otvorene varovalo pred neprimeranými reakciami Tripolisu v prípade uverejnenia Líbye ako odberateľa Semtexu v oficiálnych čs. dokumentoch. V súvislosti s vyšetrovaním havárie lietadla Pan Am sa čs. strana, pochopiteľne, ocitla vo veľmi nepríjemnej situácii. Tento teroristický čin, ktorý odsúdil celý civilizovaný svet, vyvolal veľkú vlnu súcitu a solidarity s pozostalými obetami a, pochopiteľne, aj obrovský záujem všetkých oznamovacích prostriedkov. Čs. strana pod tlakom udalostí celkom logicky prejavila ochotu podieľať sa prostredníctvom svojich expertov na objasňovaní príčin havárie, k čomu došlo už v januári 1989. Svojim britským partnerom pritom poskytla informácie týkajúce sa zisťovania výbušnín. Čs. predstavitelia však v tejto súvislosti alibisticky požadovali zaradiť do konečného prehlásenia konštatovanie, že neexistujú priame dôkazy o tom, že haváriu spôsobil Semtex. Britská strana s tým však nesúhlasila so zdôvodnením, že táto trhavina čs. výroby zostáva pravdepodobnou príčinou havárie, napriek tomu, že o tom neexistujú priame dôkazy. V súvislosti s informovaním o výsledkoch spoločnej technickej komisie však britská strana pred novinármi diplomaticky zdôraznila, že „*nikdy neobviňovala ČSSR z dodávok Semtexu teroristům a vysoce oceňuje spolupráci čs. expertů*“. Možno konštatovať, že čs. strana sa celkovo podľa očakávania snažila ovplyvniť priebeh vyšetrovania vo svoj prospech, čo sa jej však nie celkom podarilo.

Napriek tlaku verejnej mienky a oznamovacích prostriedkov ČSSR odmietalo zverejniť svojich dovtedajších odberateľov trhaviny Semtex. V tejto súvislosti čs. FMZV zaujalo taktické stanovisko, keď vyhlásilo, že je ochotné zverejniť príjemcov plastických trhavín len za predpokladu, že tak urobia všetci ich dodávatelia, čo bolo prakticky vylúčené.⁵³

Vzájomné vzťahy komplikovali tiež líbyjskou stranou umelo vytvárané konzulárne problémy. Stále totiž pretrvával pomerne vysoký počet priestupkov a trestných činov líbyjských občanov v ČSSR. Ako reakcia na to boli v Líbyi pod rôznymi zámienkami uväznení niekoľkí čs. občania. Pomerne častou príčinou uväznenia čs. expertov bolo napríklad obvinenie z protilíbyjskej špionáže. Je však otázne, do akej miery išlo o vykonštruované obvinenia, keďže, ako dokazuje vyššie citovaná štúdia P. Žáčka, špionážna činnosť sa aj reálne vykonávala. Prepustenie takýchto osôb sa zväčša podmieňovalo omilostením líbyjských občanov v ČSSR.⁵⁴

Čs.-líbyjské vzťahy však nemožno vnímať bez širšieho zahranično-politického kontextu. V konečnom dôsledku svoju zahraničnú politiku musela koordinovať so ZSSR a orgánmi Varšavskej zmluvy. Tu sa treba zmieniť, že koncom 80. rokov ochladol politický dialóg aj

⁵² Toto prehlásenie malo pochádzať zo Saudskej Arábie.

⁵³ VÚA – SA MO Praha, f. MNO 1989 – GŠ - Správa zahraničných vzťahov, šk. 2 (tajné), č.j. 002418, cesta NGŠ ČSEA – 1. ZMNO do Líbye, príloha č. 5 – dodávky trhaviny Semtex.

⁵⁴ Tamže, informačný materiál k ceste, časť čs.-líbyjské vzťahy, s. 2.

medzi Líbyou a ostatnými štátmi sovietskeho bloku. K príčinám postupného obmedzenia spolupráce s týmito krajinami patrili pochybnosti Kaddáfího o ich ochote podporiť Líbyu za každej situácie. Zo strany Líbye sa pod to podpísalo tiež nepochopenie vnútropolitických zmien v štátoch východného bloku, postupná demokratizácia, mierová iniciatíva a rozvíjanie dialógu so Západom, nadväzovanie vzťahov s Izraelom a pod. Obmedzovanie vojenskej spolupráce so socialistickými štátmi pritom líbyjskí predstavitelia oficiálne zdôvodňovali znižovaním početného stavu vojsk. Kaddáfí pritom presadzoval aj radikálne zníženie pôsobenia zahraničných špecialistov v krajine a obmedzenie finančných nákladov na ich činnosť. Navonok sa však spojenectvo s touto severoafrickou krajinou naďalej považovalo za strategické. Kaddáfí pritom vo vzťahu k jednotlivým štátom sovietskeho bloku robil diferencovanú zahraničnú politiku. Všeobecne totiž zvýhodňoval ZSSR pri plnení zmluvných dokumentov a kontraktov, včítane dohody o likvidácii sovietskych pohľadávok dodávkami ropy a „*v serióznom prístupe k SSSR na rozdiel od ostatných socialistických zemí*“. V určitom kontraste so stagnáciou líbyjských vzťahov ku krajinám sovietskeho bloku pritom bola jej snaha o prehĺbenie vzťahov s kapitalistickými krajinami. Tu treba zdôrazniť, že v Líbyi naďalej pôsobili aj vojenský experti z týchto krajín a prúdili sem od nich aj dodávky vojenského materiálu a techniky (napr. v líbyjskom letectve popri sovietskych a čs. strojoch prevládali tiež lietadlá a vrtuľníky francúzskej výroby). Vzájomné vzťahy však limitovala, okrem iného, líbyjská podpora medzinárodného terorizmu.⁵⁵

Napriek všetkým uvedeným skutočnostiam, ktoré výrazne naštrbili líbyjsko-československé vzťahy, vojenská pomoc tejto severoafrickej krajine zo strany ČSSR pokračovala aj v nasledujúcom období. Predsa len v posledných rokoch Líbya predstavovala najväčšieho odberateľa čs. špeciálneho materiálu. Pritom celkový prínos pre čs. ekonomiku za materiálne dodávky, ako aj technickú pomoc predstavoval do tej doby viac ako 1 miliardu US dolárov (približne 16 mld. Kčs vo voľnej mene).⁵⁶ S týmto konštatovaním sa uspokojili tak predstavitelia armády, ako aj samotné MZV. V jednej z jeho správ z augusta 1989 sa v tejto súvislosti konštatuje, že nehľadiac na uvedené skutočnosti, ČSSR si „*stále udržuje postavenie jedného z dôležitých politických a ekonomických partnerov Líbye*“.⁵⁷

Čs. stranu od ďalšej spolupráce neodradili ani ekonomické problémy Líbye, ale ani jej morálny rozmer, keďže množstvo čs. zbraní končilo v rukách Kaddáfího podporovaných teroristov. Z čs. hľadiska bolo zároveň naďalej veľmi dôležité obnoviť s Líbyou vysokú úroveň politického dialógu dosiahnutú začiatkom 80. rokov. Politickou bázou pre rozvoj vzájomných vzťahov mala byť naďalej „*protiimperialistická orientácia líbyjskej zahraničnej politiky*“. Tento ideologický rozmer bol pritom od začiatku spolupráce forsírovaný aj čs. verejnosťou prostredníctvom komunistickej propagandy. Rozmer ekonomickej spolupráce bol na verejnosti zahalený rúškom tajomstva.

Čo sa týka Kaddáfího podpory terorizmu, čs. vládne a stranícke kruhy sa v tomto smere utešovali presvedčením, že Líbya sa pokúša o postupné vymanenie sa z izolacionizmu, do ktorého sa ju snažila uzatvoriť Reaganova administratíva, ako aj o zrušenie reštriktívnej politiky Európskeho hospodárskeho spoločenstva. Podľa podkladov pre ministra národnej obrany líbyjskí predstavitelia začali už v roku 1988 zreálnovať svoje postoje k hlavným

⁵⁵ Tamže, charakteristika zahraničnej politiky, s. 14.

⁵⁶ Tamže, Informácie o vzťahoch ve speciální oblasti s Libyí /stav k 1. 6. 1989/, s. 1.

⁵⁷ NA Praha, f. KSČ – Ústřední výbor 1945 – 1989, Praha – předsednictvo 1986 – 1989, zväzok P126/89, bod schôdze 16, správa k návrhu na vyslanie čs. vládnej delegácie, vedenej podpredsedom vlády ČSSR súdruhom K. Julišom, na oslavy štátneho sviatku Líbye – revolúcie 1. septembra.

medzinárodnopolitickým otázkam v znamení postupného obnovovania pozícií svojej krajiny v medzinárodnom spoločenstve. Najväčší podiel na čiastočnej reintegrácii Líbye mala zmena prístupu jej samotného vedenia. To síce naďalej sledovalo svoje pôvodné ciele, ale na ich presadzovanie používalo namiesto radikalizmu čoraz viac pragmatické metódy. Tento prístup prevládol aj vo vzťahu k ostatným africkým krajinám. Ako príklad sa v uvedenej analýze konštatuje, že v októbri 1988 boli obnovené diplomatické styky s Čadom, ktoré vystriedalo rok staré prímérie. Pragmatický prístup prevládol u Kaddáfího aj vo vzťahu k verejnej podpore terorizmu. Podľa jednej zo správ Zboru národnej bezpečnosti z júla 1989 dochádzalo v Líbyi „*k organizačným opatrením, ktorými chce vůdce Libye KADAFÍ oprostít Libyi od dosavadní veřejně známé podpory teror. skupin PLO (Palestine Liberation Organization /palestinské hnutie odporu/ – pozn. I. B.), připravovaných v Libyi*“. V ďalšej časti správy sa konštatuje, že Kaddáfí sa snaží zbaviť „*zprofanovaných forem podpory mezinár[odního] terorismu, vedením Libye označovaného za progresivní revoluční hnutí*“. Inými slovami, Kaddáfí sa rozhodol používať skryté, nepriame formy podpory terorizmu. Podpora rôznych teroristických buniek (zásobovanie zbraňami a materiálom, ich organizovanie, manipulovanie a riadenie atď.) mala v budúcnosti splňať prísne konšpiračné pravidlá, tak, aby sa Líbya nestala opäť terčom medzinárodnej kritiky a aby sa vymanila z medzinárodnej izolácie. Dokazuje to aj ďalšia časť správy: „*Nehodlá se zbavit vlivu na tyto organizace a provádí or[ganizační] a mater[iální] opatření k možnosti další manipula-ce s nimi ve prospěch své politiky.*“⁵⁸

Načrtnutý postoj čs. strany vo vzťahu k Líbyi bol s najväčšou pravdepodobnosťou výsledkom spoločného postupu koordinovaného na úrovni spoločných riadiacich orgánov krajín sovietskeho bloku. Tu možno konštatovať, že napriek určitému „oteplňovaniu“ vzťahov medzi Západom a Východom, krajiny sovietskeho bloku sa ani v tomto čase nevzdávali budovania svojho vplyvu v krajinách „tretieho sveta“ pri formovaní silného „protiimperialistického hnutia“. Aj keď, ako naznačuje už prípad Líbye, na možnosti spolupráce s „rozvojovými krajinami“ sa aj čs. predstavitelia už predsa len pozerali triezvejšími očami.

Čs. strana v súvislosti s vyššie naznačeným trendom počítala s postupným odbúravaním sankcií voči Líbyi⁵⁹, naopak, zo strany USA predpokladala zachovanie dovtedajšieho tvrdého kurzu⁶⁰: „*Celkově lze pragmatictější přístup libyjského vedení vítat, protože více*

⁵⁸ ŽÁČEK, ref. 45, dokument 3, 4, s. 80-83.

⁵⁹ V januári 1989 pred odchodom prezidenta Reagana došlo z americkej strany k modifikácii sankcií proti Líbyi s cieľom uchrániť americký kapitál spoločností (pred ich znárodnením), ktoré tu do roku 1986 pôsobili. Naftovým spoločnostiam bolo povolené znovu začať podnikat' v Líbyi, previesť svoj kapitál na cudzie firmy, či predať ich aktíva. VÚA – SA MO Praha, f. MNO 1989 – GŠ - Správa zahraničných vzťahov, šk. 2 (tajné), č.j. 002418, cesta NGŠ ČSLA – 1. ZMNO do Libye, všeobecná politická a hospodárska situace Libye březen 1989, s. 6.

⁶⁰ USA dokonca zvažovali opätovné bombardovanie Líbye, ktorú obviňovali z tajnej výroby chemických zbraní. Tieto skutočnosti si veľmi pozorne všimla aj čs. dobová tlač. Pozri napr. Obrana lidu, 24. 12. 1988, s. 7, Washington uvažuje o „preventivním bombardování“. Od začiatku roka 1989 sa v tejto súvislosti živo diskutovalo o informáciách, že na výstavbe tejto fabriky sa podieľala jedna západonemecká firma. Škandal nadobudol obrovské rozmery potom, čo aj samotná spolková vláda priznala, že o veci mala určité informácie. Na pozadí týchto udalostí vznikol 4. 1. 1989 vojenský incident v Stredozemnom mori, keď dve americké stíhačky F – 14 Tomcat z lietadlovej lode USS J. Kennedy zostrelili dve líbyjské lietadlá MiG – 23. Svetová verejnosť sa obávala, že je to začiatok novej vojenskej akcie. Obrana lidu, 5. 1. 1989, s. 1-7; Kronika 20. storočia. Bratislava 2 000, s. 1301.

*odpovídá zájmům nového myšlení než dřívější radikalistická linie, vystavující Libyi, ale i ZSS (zemí socialistického společenství – pozn. I. B.) nebezpečí válečné konfrontace.*⁶¹ Možno konštatovať, že čs. strana sa s týmto vyjadrením uspokojila. Samotný fakt, že Kaddáfí podporoval terorizmus, čs. strane neprekážal, problémom nebol obsah, ale len forma, teda jeho otvorená podpora. Tá totiž mohla diskreditovať aj samotnú ČSSR (ako aj ďalšie štáty Varšavskej zmluvy), ako sa to stalo aj v súvislosti s atentátom na lietadlo Pan Am, bez ohľadu na fakt, že v tomto prípade sa líbyjská podpora teroristov v tom čase pohybovala „len“ v rovine podozrení. Možno tiež konštatovať, že pokračujúca podpora terorizmu zo strany Kaddáfího režimu v sofistikovanejšej podobe nebola pre čs. vedenie v tom čase prekážkou ďalšej vojenskej pomoci, v oficiálnych dokumentoch sa nijako neskloňoval ani jej morálny rozmer. Fakt, že Libyi dovážali zbrane, ktorých časť sa potom logicky ocitla aj v rukách teroristov, sa jednoducho prehliadal. Orgány Spravodajskej správy Generálneho štábu, ako aj agenti SNB pritom nevedeli vylúčiť ani informácie, že v konšpiračnej sieti teroristickej organizácie Abú Nidála (terorista palestinského pôvodu – vrcholný predstaviteľ organizácie Revolučná rada al-Fatahu) podporovanej samotným Kaddáfím, boli aj arabskí študenti pôsobiaci v samotnej ČSSR.⁶²

Začiatkom roka 1989 v Líbyi naďalej pôsobilo približne 1 250 čs. civilných a vojenských expertov (stav k 1. januáru 1989).⁶³ Vojenských špecialistov z toho však bolo v júni 1989 len 166.⁶⁴ Tí pracovali v Strednej leteckej škole, v dopravnej sekcii, v závode pre generálne opravy lietadiel L-39, v dvoch delostreleckých skupinách, výrobnjej skupine a Strednej technickej škole (pozri tabuľku 5). Dňa 20. mája 1989 bol podpísaný kontrakt na činnosť čs. odborníkov v štyroch tankových skupinách s platnosťou od 1. júna 1989. Okrem toho sa počítalo s uzavretím kontraktu na účasť čs. odborníkov na Strednej chemickej škole v Tripolise a pripravoval sa tiež konkurz pre pedagógov Vojenskej akadémie Antonína Zápotočného (VAAZ) v Brne k pôsobeniu vo Vojenskej technickej akadémii v Tripolise.

V zariadeniach ČSĽA (VAAZ Brno, Vysoká vojenská letecká škola /VVLŠ/ SNP Košice, Vojenské letecké učilište /VLU/ Prešov, Letecké opravovne Trenčín) sa technická pomoc naďalej poskytovala formou vysokoškolského štúdia pilotov, letovodov, letovodov – operátorov veliteľských stanovišť, špecialistov v odboroch tankovom, automobilnom, výzbrojno-technickom, inžiniersko-leteckej služby, formou preškoľovacích kurzov pilotov technikov, formou školenia opravárov leteckej a pozemnej techniky a formou postgraduálnej a vedeckej prípravy. K 1. júnu 1989 študovalo na VAAZ v Brne dovedna 132 líbyjských poslucháčov, z toho 86 na vysokoškolskom a postgraduálnom štúdiu (najmä odbor tankový a automobilný a výzbrojnotechnický), 45 v technických kurzoch a jeden vo vedeckej príprave. V zariadeniach vojenského letectva v tom čase neštudoval žiaden líbyjský príslušník (pozri tabuľku 4). Líbyjskej strane pritom boli v tom čase sprostredkované ďalšie ponuky pre 89 poslucháčov (postgraduálne a vysokoškolské štúdium, účelové kurzy).⁶⁵

⁶¹ VÚA – SA MO Praha, f. MNO 1989 – GŠ - Správa zahraničných vzťahov, šk. 2 (tajné), č.j. 002418, cesta NGŠ ČSĽA – 1. ZMNO do Líbye, všeobecná politická a hospodárska situace Líbye brezen 1989.

⁶² ŽÁČEK, ref. 45, dokument 2, s. 79-80.

⁶³ VÚA – SA MO Praha, f. MNO 1989 – GŠ - Správa zahraničných vzťahov, šk. 2 (tajné), č.j. 002418, cesta NGŠ ČSĽA – 1. ZMNO do Líbye, informačný materiál k ceste, časť čs. líbyjské vzťahy, s. 1.

⁶⁴ Tamže, s. 2.

⁶⁵ Tamže, Informace o vztazích ve speciální oblasti s Libyí /stav k 1. 6. 1989/, s. 3.

Napriek niekoľkoročnej intenzívnej technickej pomoci Líbyi nebola čs. strana ani v tom čase celkom spokojná s úrovňou bojaskopnosti líbyjských ozbrojených síl. Určitý pokrok dosiahnutý v organizácii bojovej prípravy a vycvičenia líbyjskej armády však oficiálne čs. dokumenty akceptovali, pričom konštatovali, že ide o mohutnú vojenskú silu na severe Afriky. Armáde však vyčítali nízky morálno-politický stav, ktorého príčinou bola „*nechuť príslušníkov armády k výkonu vojenskej služby, snaha vojaků a zejména velitelského sboru využit výsadného postavení a materiálních výhod k osobnému obohacení a trvalý nedostatek technických kádrů nutných k údržbě a běžným opravám bojové techniky*“.⁶⁶

Uvedené faktory, samozrejme, sťažovali prácu čs. vojenských špecialistov, ale aj pedagógov vo vojenských zariadeniach ČSLA.

Možno teda konštatovať, že napriek finančným problémom líbyjskej strany, ochladeniu vzájomného politického dialógu, spolupráca vo vojenskej oblasti medzi obidvoma štátmi pokračovala, aj keď v obmedzenom rozsahu. Spolupráca pritom s komplikáciami, ale predsa, napredovala aj pri výstavbe investičných celkov. Zatiaľ čo závod na generálne opravy lietadiel L-39 (projekt APRO – cena približne 150 mil. USD) už bol v tom čase odovzdaný líbyjskej strane, závod na výrobu náhradných dielov pre tanky (projekt TAS – cena približne 300 mil. USD) sa práve odovzdával. V nadväznosti na rozbeh výroby a opráv v oboch uvedených závodoch boli uzatvorené kontrakty na dodávky potrebných materiálov, náhradných dielov a na vyslanie dovedna 1 020 expertov (avšak prevažne z civilných rezortov). Líbyjská strana sa pritom zaviazala financovať túto pomoc naďalej prostredníctvom akreditívu, na rozdiel od dodávok vojenskej techniky realizovaných prostredníctvom úverov na základe vyššie spomenutej úverovej dohody z novembra 1984, respektíve jej zmeny z nasledujúceho roku. Svoje finančné záväzky však líbyjská strana neplnila, z toho dôvodu pracovalo v prvej polovici roku 1989 v obidvoch závodoch len 380 čs. špecialistov. Napriek uvedeným problémom Líbyjci mali naďalej záujem o výstavbu ďalších, už vyššie spomínaných investičných celkov: montážny závod pre samohybné kanónové húfnice DANA a bojové vozidlá pechoty BVP – 1 (projekt AVA) a opravovňu raketometov GRAD a samohybných kanónových húfníc DANA (projekt DAGRA). S výstavbou obidvoch závodov sa však nezačalo.

Svoje pravdepodobne zohrala nespoľahlivosť líbyjskej strany pri finančnom krytí projektu, ale v prípade raketometu GRAD a BVP aj fakt, že pre jeho realizáciu bol potrebný licenčný súhlas sovietskej strany.

V roku 1989 pokračovali tiež rokovania o zmenách navrhovaných líbyjskou stranou v pôvodnej dohode z novembra 1984, respektíve jej zmene č. 1. z novembra 1985. Ďalšie kolo rokovaní prebehlo v máji a za čs. stranu ho viedla Hlavná technická správa FMZO. Líbyjská strana pritom naďalej požadovala rozložiť splátky dlhu na 20 rokov a spracovať nový splátkový plán, ďalej znížiť nezaplatenú časť minulých aj budúcich dodávok (v rámci pripravovanej zmeny č. 2 doplnku) o 35 % a zahrnúť do Dohody aj projekt DAGRA (opravovňa raketometov GRAD a samohybných kanónových húfníc DANA). Čs. strana však podobné ústupky neakceptovala, súhlasila len so zľavou 2, 5 % v prípade, že líbyjská strana zrealizuje skorší plán splátok v predstihu. Čs. strana zároveň požiadala o podpis kontraktu pre dodanie špecialistov pre opravárenské tankové skupiny (realizované 20. mája 1989) a o odber zvyšných 74 kusov tankov T-72.⁶⁷ Vzhľadom na politické zmeny v ČSSR v novembri 1989 však už zmeny v úverovej dohode neboli dotiahnuté do konca.

⁶⁶ Tamže, 4. ozbrojené síly, s. 18.

⁶⁷ VÚA – SA MO Praha, f. MNO 1989 – GŠ - Správa zahraničných vzťahov, šk. 2 (tajné), č.j. 002418, cesta NGŠ ČSLA – 1. ZMNO do Libye, Informace o vztazích ve speciální oblasti s Libyi /stav k 1. 6. 1989/, s. 8.

Dôkazom postupnej normalizácie vzťahov s Líbyou bola zahraničná služobná cesta náčelníka generálneho štábu ČSĽA – 1. zástupcu ministra národnej obrany genplk. Miroslava Vacka do Tripolisu, ktorá sa uskutočnila v dňoch 5. – 9. júna 1989. V praxi pritom šlo len o druhé oficiálne stretnutie po armádnej línii od roku 1985. Predstavitelia líbyjskej armády pritom boli na oficiálnych rokovaníach v ČSSR naposledy v auguste 1985. Tieto skutočnosti pritom ostro kontrastovali s intenzitou bilaterálnych stretnutí v predchádzajúcom období. Počas svojho pobytu genplk. Vacek spolu so svojím sprievodom navštívil Vojenskú akadémiu líbyjských ozbrojených síl a základňu líbyjského vojenského námorníctva v Tripolise, Letecký opravárenský závod lietadiel Aero L-39 v Tamanhinde, závod na výrobu náhradných dielov pre tanky a obrnené transportéry a ubytovací areál čs. vojenských odborníkov v Tadžure. Člen jeho sprievodu genmjr. Vladimír Muras sa okrem toho zúčastnil rokovania vo Vojenskej strednej leteckej škole v Tripolise. Rokovanie s čs. delegáciou viedol plk. Dakhil, zodpovedný za zásobovanie a nákupy líbyjských ozbrojených síl. Obidve strany pritom počas rokovania zdôraznili svoj záujem pokračovať v ďalšom rozvoji vojenskej spolupráce. Líbyjci prejavili záujem aj o ďalšie dodávky výzbroje, napriek ekonomickým problémom, ktoré plk. Dakhil pripustil. Otvorene pritom prejavil záujem o ďalšie tanky T – 72. Pripustil však, že táto spolupráca závisí od úpravy pôvodnej, vyššie viackrát spomínanej finančnej dohody z 26. novembra 1984 a jej doplnku z 24. novembra 1985. Na druhej strane líbyjská strana vyjadrila nespokojnosť s niektorými problémami pri uvedení do prevádzky leteckého opravárenského závodu na lietadlá L-39 (APRO), ako aj v závode na výrobu náhradných dielov pre tanky a obrnené transportéry TAS. Konkrétne sa sťažovala na nedodanie výrobných materiálov a nenaplnenie počtov čs. odborníkov. Podľa gen. Vacka však príčinou tohto problému bolo neplnenie líbyjských finančných záväzkov. Na druhej strane vzhľadom na stav, v akom sa nachádzala letecká technika čs. výroby (zo 131 lietadiel L-39 bolo v prevádzke len 37, ostatné čakali na generálne opravy) a obmedzené kapacity závodu APRO (30 kusov ročne), ponúkol líbyjskej strane možnosť prevedenia generálnych opráv časti lietadiel L-39 v Leteckých opravovniach v Trenčíne. Líbyjská strana v tejto súvislosti počas rokovania s genmjr. Murasom navrhovala zriadenie komisie čs. expertov, ktorá by posúdila stav všetkých 94 lietadiel L - 39 čakajúcich na opravy a stanovila nutnosť urýchlených generálnych opráv v každom jednom prípade, s čím čs. strana súhlasila.

Počas ďalšieho rokovania gen. Vacek svojich líbyjských partnerov tiež ubezpečil, že čs. strana je pripravená plniť dodávky výzbroje v súlade s požiadavkami ich krajiny. Otázky druhej úpravy spomínanej finančnej dohody však odkázal na rokovania po línii HTS – FMZO, ktorá už oznámila podmienky úpravy tejto dohody. Samozrejme, s touto odpoveďou líbyjská strana, logicky, nemohla byť spokojná.

Gen. Vacek sa stretol aj s hlavným veliteľom líbyjských ozbrojených síl brigadirom Džabírom, s ktorým v úzkom kruhu (mimo oficiálny program) prerokoval možnosti ďalšej spolupráce pri modernizácii líbyjskej armády. Džabir pritom prejavil záujem o modernizáciu tanku T-55, BVP, ako aj T-72. Zároveň sa zaujímal o komplet rádiotechnického prieskumu KRTP – 86 Tamara⁶⁸ a tiež o modernizované lietadlo Aero L-39-MS. Zároveň požadoval urýchlenú dodávku náhradných dielov pre lietadlá L-39 a tanky T-55. O tejto otázke mal o niekoľko dní v ČSSR osobne rokovať plk. Dakhil.

⁶⁸ Predsedníctvo vlády ČSSR súhlasilo s vývozom staršieho kompletu rádiotechnického prieskumu KRTP - 81 Ramona (výrobok pardubickej Tesly), a to ešte pred Vackovou cestou, keďže súhlas na predaj dal aj hlavný odberateľ ZSSR. Z ČSSR bolo možné dodať 1 – 2 súpravy (z toho jednu pria-

Vacek prerokoval s Džabirom aj politické otázky včítane medzinárodno-politickej situácie. Veliteľ líbyjských ozbrojených síl pritom označil spojenectvo s ČSSR naďalej za strategické, čo potvrdzovalo snahu Líbye opätovne utužiť tak ekonomickú spoluprácu, ako aj politický dialóg medzi obidvoma krajinami. Vyzdvihol pritom najmä politické aspekty vzájomných vzťahov „*a dobré partnerství, které Libie potřebuje v období embarga ze strany některých kapitalistických států*“. Samotný Vacek pritom zdvorilostné frázy opätovoľ, pričom zaužívanými frázami ocenil protiimperialistickú politiku Líbye. Možno konštatovať, že táto časť programu mala skôr formálny charakter, deklarovaná snaha o oživenie politického dialógu nemohla prekryť problémy vo vzájomných vzťahoch, a to tak politického, ako aj ekonomického charakteru.⁶⁹

Opätovné oživenie politického dialógu však bolo aj vďaka návšteve náčelníka generálneho štábu v Líbyi očividné. Logickým vyústením tohto úsilia bolo prijatie pozvania zo strany čs. MZV na účasť čs. delegácie v Tripolise pri príležitosti osláv výročia líbyjskej revolúcie 1. septembra. Na čele čs. delegácie, ktorá sa týchto osláv zúčastnila po prvýkrát od roku 1986 bol podpredseda vlády Karel Juliš. V správe MZV k návrhu na jej vyslanie sa pritom okrem iného uvádza: „*Účasť čs. delegácie na oslavách líbyjského štátneho sviatku bude prejavom našej snahy o rozvoj politického dialógu medzi oboma krajinami, poskytnie príležitosť k posúdeniu súčasného stavu vzájomných vzťahov a vytyčeniu ich ďalších perspektív, vrátane konkretizácie predstáv o spôsoboch úhrady čs. pohľadávok a odstraňovaní prekážok ďalšieho dynamického rozvoja vzájomne výhodnej spolupráce.*“ Čo sa týka Kaddáfího nepremysleného radikalizmu v zahraničnej politike, ten už podľa MZV nemal byť prekážkou. Dôkazom mal byť jeho zreteľný posun smerom k realistickým stanoviskám v zahraničnej politike a pristúpenie k určitej liberalizácii režimu. Ako príklad sa v správe uvádzala snaha o prekonanie rozporov medzi africkými krajinami, o normalizáciu vzťahov s Egyptom, obnovenie diplomatických vzťahov s Čadom atď. Návšteva čs. delegácie mala byť v tomto zmysle aj príležitosťou k aktívnemu pôsobeniu na líbyjské vedenie s cieľom „*ďalšieho zrealizovania jeho postoja k medzinárodným otázkam, v ktorých sa naše stanoviská odlišujú*“. Malo ísť o problematiku odzbrojenia, urovnania krízy na Blízkom východe. Zároveň líbyjská strana mala byť informovaná o procesoch prestavby, demokratizácie v ČSSR, mali jej byť objasnené posledné mierové iniciatívy socialistických krajín.⁷⁰ Treba zopakovať, že išlo o citlivé otázky, ktoré líbyjská strana neprijímala s prílišným uspokojením. V týchto procesoch totiž videla potenciálnu príčinu narastajúcich ideologických rozporov s krajinami sovietskeho bloku. Treba povedať, že obava z vnútropolitického vývoja v kra-

---

mo z ČSĽA, kde by ju nahradila modernejšia KRTP-86 Tamara). Viac súprav nebolo možné dodať, keďže tento typ sa už nevyrábalo. Čo sa týka vývozu Tamary, stanovisko čs. strana mohla zaujať až po súhlase ZSSR, na ktorý sa čakalo. ČSSR totiž bolo zaviazané vyvážať tieto komplety do ZSSR a ďalších krajín Varšavskej zmluvy a bolo tiež viazané dokumentmi o spoločnom postupe štátov Varšavskej zmluvy pri vývoze do nesocialistických krajín. Dodávky sa však mali realizovať mimo rámec dohody z novembra 1984 a jej dvoch dodatkov. VÚA – SA MO Praha, f. MNO 1989 – GŠ - Správa zahraničných vzťahov, šk. 2 (tajné), č.j. 002418, cesta NGŠ ČSĽA – 1. ZMNO do Líbye, Informace o vztazích ve speciální oblasti s Líbyi / stav k 1. 6. 1989/, s. 7.

⁶⁹ Tamže, Informačná správa pre ministra NO zo 16. 6. 1989.

⁷⁰ NA Praha, f. KSC – Ústřední výbor 1945 – 1989, Praha – predsedníctvo 1986 – 1989, zväzok P126/89, bod schôdze 16, správa z 11. 8. 1989 k návrhu na vyslanie čs. vládnej delegácie, vedenej podpredsedom vlády ČSSR súdruhom K. Julišom, na oslavy štátneho sviatku Líbye – revolúcie 1. septembra.

jinách východného bloku bola z pohľadu Kaddáfího diktátorského režimu opodstatnená. Potvrdzujú to nasledujúce revolučné udalosti v medzinárodno-politickej sfére, ktorých dôsledkom bol pád totalitných komunistických režimov v strednej a východnej Európe, rozpad sovietskeho bloku, a zásadné demokratizačné zmeny v týchto krajinách (včítane ČSSR).

Politické zmeny v ČSSR pritom výrazne determinovali ďalší rozvoj zahranično-politických vzťahov s „rozvojovými“ krajinami, včítane Líbye. Samozrejme, v podmienkach novo sa tvoriaceho demokratického režimu, ktorého prvoradým zahraničnopolitickým cieľom bola integrácia do európskych a euroatlantických politických, ekonomických, vojenských a bezpečnostných štruktúr (predovšetkým do Európskej únie a NATO) bola akákoľvek ďalšia spolupráca s Líbyou založená na politickej báze neprijateľná. Spoločný nepriateľ v podobe svetového imperializmu už neexistoval. Problematická v tomto kontexte však bola aj ďalšia vojenská pomoc, najmä v podobe vývozu väčšieho množstva zbraní. Spojenie Kaddáfího s terorizmom by totiž Českú a Slovenskú Federatívnu Republiku (ČSFR – nový názov štátu od apríla 1990) v očiach jeho nových spojencov dokonale skompromitovalo. V konečnom dôsledku dlhodobejšia spolupráca s Líbyou, alebo podobnou rozvojovou krajinou, napr. pri dodávkach zbraní, bola nereálna aj v dôsledku postupnej konverzie vojenského priemyslu. Vojenská pomoc Líbyi v technickej oblasti však po novembrovej revolúcii sa neskončila zo dňa na deň, ako sa doteraz predpokladalo.⁷¹

Napriek tomu, že stav archívneho výskumu mi zatiaľ neumožňuje túto problematiku po novembri 1989 bližšie analyzovať, uvediem aspoň niekoľko údajov. Podľa informačnej správy pre ministra NO z 3. januára 1992 pôsobilo v Líbyi⁷² ešte stále 48 leteckých opravárov a jeden riadiaci orgán. Tým bola naďalej skupina pre koordináciu a zabezpečenie činnosti čs. vojenských odborníkov. Na jej čele pritom stál od júla 1990 až do roku 1991 genmjr. Jaromír Matula.⁷³ V ČSFR v tom čase stále študovalo 18 príslušníkov líbyjských ozbrojených síl. 15 z nich malo končiť štúdium 8. januára 1992. Pritom v tomto istom dokumente sa konštatuje, že Omnipol v súlade so spomínanou dohodou uzavrel v máji 1991 s Tripolisom kontrakt na vyslanie 667 čs. tankových opravárov. Do akej miery sa tento kontrakt stihol realizovať do rozpadu ČSFR a vzniku dvoch samostatných štátov, však zatiaľ zostáva otáznou. V konečnom dôsledku však ČSFR zostali po spolupráci s Líbyou, ale aj ďalšími podobnými „rozvojovými“ štátmi, dlhy v hodnote sto miliónov USD. Ani jeden z nástupníckych štátov už pravdepodobne z tohto dlhu nevidel ani korunu.

⁷¹ Porovnaj ZÍDEK, SIEBER, ref. 32, s. 217.

⁷² Podľa tohto dokumentu od roku 1981 do roku 1991 pôsobilo v Líbyi spolu asi 6 500 čs. odborníkov, sprevádzaných minimálne rovnakým počtom rodinných príslušníkov. V rovnakom čase študovalo v čs. vojenských zariadeniach 1 154 príslušníkov líbyjských ozbrojených síl. VÚA – SA MO Praha, f. MNO 1992 – KM, šk. 1, čj. 35 022, informační zpráva pro ministra obrany ČSFR.

⁷³ MASKALÍK, A. *Elita armády. Československá vojenská generalita 1918 – 1992*. Banská Bystrica 2012, s. 409.

Tabuľka 1: Úprava úverovej dohody z novembra 1984 v rokoch 1985 a 1989⁷⁴

predmet dodávky	dohoda z 26. 11. 1984			zmena č. 1 z 24. 11. 1985			návrh zmeny č. 2 z roku 1989		
	počet	termín dodávky	spolu USD v mil. a mld.	počet	termín dodávky	spolu USD v mil.	počet	termín dodávky	spolu USD v mil.
152 mm ShKH ⁷⁵ Dana	172	1986 – 89	140,868	40	1986	32,75	40	1986	32,760
122 mm RM ⁷⁶ GRAD	50	1985 – 86	10,71	50	1985 – 86	10,71	50	1985 – 86	10,710
122 mm náboj JROF	76000	1985 – 90	111,842	25600	1985 – 86	37,683	25600	1985 – 86	37,683,2
BVP-1	700	1985 – 88	201,39	50	1986	14,385	50	1986	14,385
systém riadenia palby KLADIVO	1900	1985 – 87	136,8	1900	1986 – 89	136,8			
tank T-72	300	1986 – 89	435	200	1986 – 89	290	154	1986 – 89	238,759
lietadlo L-410 ⁷⁷	6	1985 – 86	9,462	6	1985 – 86	9,462	6	1985 – 86	9,462
učebné pomôcky, zariadenie		1985 – 94	250		1985 – 95	143,199,8		1985 – 95	143,199,8
GO RM GRAD a ShKH DANA		1985 – 87	15		1986 – 89	15		1986 – 89	625
letecká škola MIZDAH		1985 – 88	150						
výstavba učilíšť		1985 – 87	9						
výcvik a technická pomoc		1985 – 91	60						
montážny závod pre BVP a ShKH DANA		1985 – 89	310		1986 – 90	150			
Doviedna			1,840,102			840			486,959

⁷⁴ VÚA – SA MO Praha, f. MNO 1989 – GŠ - Správa zahraničných vzťahov, šk. 2 (tajné), č.j. 002418, cesta NGŠ ČSEA – 1. ZMNO do Líbye, Informácie o vzťahoch ve speciální oblasti s Líbyi / stav k 1. 6. 1989/, príloha č. 4.

⁷⁵ Samohybná kanónová húfnica.

⁷⁶ Raketomet.

⁷⁷ Let L-410 Turbolet – dopravné a transportné lietadlo určené pre regionálnu dopravu čs. výroby.

VOJENSKÁ HISTÓRIA

 Tabuľka 2: Počty čs. vojenských odborníkov a ich rodinných príslušníkov v Líbyi (stav k 5. 12. 1987)⁷⁸

skupina	skutočný počet		dovedna osôb	dislokácia
	odborníci	rod. príslušníci		
Stredná technická škola obrnených vozidiel	28	34	62	Tripolis
tankové opravárenské skupiny	91	95	186	Tadžura Benghází Tobruk Joffra Sebha
delostrelecké opravárenské skupiny	39	28	67	Tripolis Homs
pozemná časť - spolu	158	157	315	
Stredná letecká škola				
- teoretická časť	24	34	58	Maytiga
- technická skupina	8	2	10	Maytiga
- 1. letecký školný pluk	18	5	23	Maytiga
2. letecký operačný pluk	15	11	26	Sirta
3. letecký operačný pluk	34	26	60	Brak
Dopravná sekcia L – 410	18	17	35	Maytiga
Letecký opravárenský závod L - 39	56	7	63	Tamanhint
letecká časť - spolu	173	102	275	
Riadiaca skupina	8	15	23	
Vojenská technická pomoc - spolu	339	274	613	

 Tabuľka 3: Vybrané položky vojenskej techniky dodané do Líbye v 70. a 80. rokoch⁷⁹

122 mm raketomet GRAD	268 ks	1977 – 1986
152 mm ShKH DANA	72 ks	1983 – 1986
7, 62 mm samopal vz. 58	20 000 ks	1981
122 mm náboj JROF pre raketomet GRAD	112 000 ks	1979 – 1986
obrný transportér OT – 62 TOPAS	100 ks	1970 – 1971
BVP – 1	666 ks	1980 – 1986
tank T – 55 vrátane aplikácií	1 435 ks	1971 – 1981
tank T-72	80 ks	1986 – 1987
tankový motor V – 55	150 ks	1981 – 1984
motor UTD – 20 (pre BVP – 1)	95 ks	1981 – 1986
systém riadenia paľby tanku T - 55 KLADIVO	10 súprav	1983 – 1984
lietadlo L-39 ZO	180 ks	1978 – 1983
lietadlo L – 410 UVP	19 ks	1983 – 1986
cvičná kabína TL-39	4 ks	1970 – 1980
trenažér NKTL 29/39	2 ks	1979

⁷⁸ VÚA – SA MO Praha, f. MNO 1987 – KM, šk. 7, oficiálna priateľská návšteva delegácie ČSLA v Indii, Líbyi a Nigérii.

⁷⁹ VÚA – SA MO Praha, f. MNO 1987 – KM, šk. 7, č.j. 030080, spolupráce s Líbyi ve speciální oblasti, s. 1-3.

VOJENSKÁ HISTÓRIA

 Tabuľka 4: Počty školených líbyjských odborníkov v ČSSR (stav k 1. 6. 1989)⁸⁰

Por. č.	Druh školenia	Špecializácia	Počty odborníkov v špecializáciách celkom		Poznámka
1.	Vysokoškolské	tank. aut.	38	60	
		výzbrojná	22		
2.	Postgraduálne - vysokoškolské		26		z BSc. na MSc.
3.	Technické kurzy	ShKH DANA	23	45	
		RM Grad	22		
4.	Vedecká príprava	výzbrojná	1	1	
	Spolu ⁸¹		132		

 Tabuľka 5: Počty a miesta pôsobenia čs. odborníkov v Líbyi (stav k 1. 6. 1989)⁸²

Por. čís.	Skupina	Miesto pôsobenia	Počet kontrahovaných osôb	Skutočný počet odborníkov	Poznámka
1.	Stredná letecká škola	Tripolis, Brak, Tadžura	71	69	od 1. 10. 1988 do 30. 9. 1989
2.	Dopravná sekcia L-410	Tripolis	21	21	od 1. 10. 1988 do 30. 9. 1989
3.	Delostrelecká skupina ShKH DANA, RM - GRAD	Tripolis	27	27	od 1. 10. 1988 do 30. 9. 1989
4.	Stredná technická škola	Tripolis	9	9	od 1. 10. 1988 do 30. 9. 1989
5.	Výrobná skupina	Tripolis	8	8	od 1. 1. 1989 do 31. 12. 1989
6.	Tankové skupiny	Bengházi, Hún Al Hisha, Tadžura			od 1. 6. 1989 do 31. 5. 1990 líbyjská strana zaisťovala dopravu odborníkov
7.	Stredná chemická škola	Tadžura			pripravený kontrakt na vyslanie 8 odborníkov
8.	Vojenská technická škola	Tripolis			Líbyjci mali záujem o 11 odborníkov z VAAZ, organizoval sa konkurz
9.	Závod na generálne opravy lietadiel (APRO)	Tamathint	84	23	hradené zo starého kontraktu
10.	Skupina pre koordináciu a zabezpečenie činnosti čs. odborníkov	Tripolis	8	8	hradené prostredníctvom čs. strany
	Spolu čs. vojenských odborníkov		228	165	

⁸⁰ VÚA – SA MO Praha, f. MNO 1989 – GŠ - Správa zahraničných vzťahov, šk. 2 (tajné), č.j. 002418, cesta NGŠ ČSĽA – 1. ZMNO do Líbye.

⁸¹ Všetci títo poslucháči boli školení vo VAAZ Brno.

⁸² VÚA – SA MO Praha, f. MNO 1989 – GŠ – Správa zahraničných vzťahov, šk. 2 (tajné), č.j. 002418, cesta NGŠ ČSĽA – 1. ZMNO do Líbye, príloha č. 3.

Tabuľka č. 6: Prehľad počtov zahraničných poslucháčov v zariadeniach ČSLA od roku 1983⁸³

Zariadenie	1983	1984	1985	1986	1987	1988
Vojenská lekárska akadémia Jána Evangelista Purkyně Hradec Králové	18	18	18	9	9	-
Vysoká vojenská letecká škola SNP Košice	123	32	20	115	227	113
Vojenská akadémia Antonína Zápotockého Brno	669	617	673	686	769	474
Letecké opravovne Trenčín		14	75	84	40	16
Vojenské letecké učilište Prešov	-	-	-	-	16	16
spolu	810	681	786	894	1061	619

Výskum predmetnej problematiky autor realizoval s podporou občianskeho združenia Pro Militaria Historica.

BAKA, I.: MILITÄRISCHE HILFE DER TSCHECHOSLOWAKEI FÜR LIBYEN IN DER ZWEITEN HÄLFTE DER 1980-ER JAHRE

In der ersten Hälfte der 1980er Jahre stellte Libyen aus der Sicht der Tschechoslowakischen Sozialistischen Republik den Hauptpartner bezüglich Export des militärischen Materials und der Militärtechnik und nicht zuletzt im Bereich der Gewährleistung der an die nichtsozialistischen „Entwicklungsländer“ geleisteten technischen Hilfe. Die ČSSR war nach der UdSSR der zweitgrößte Exporteur der militärischen Technik und des militärischen Materials in dieses nordafrikanische Land (wobei gleichzeitig ein beträchtlicher Teil der Waffenlieferungen nach Libyen aus den westeuropäischen Ländern geliefert wurde). Im Kontext des Kalten Krieges entwickelte sich diese Art von Zusammenarbeit auch weiterhin entsprechend der für alle Staaten des Warschauer Paktes geltenden Richtlinien der gemeinsamen Unterstützung der „nichtsozialistischen“ Länder der „Dritten Welt“ und des „Kampfes gegen den Weltimperialismus und Zionismus“.

Schon zu dieser Zeit kamen die sich vertiefenden ökonomischen Schwierigkeiten Libyens ganz klar zum Vorschein, die u. a. aus außenpolitischen (das amerikanische Embargo, die fallenden Öl-Preise an den Weltmärkten) und innenpolitischen Zusammenhängen resultierten. Seit 1984 waren diese Schwierigkeiten auch in der praktischen Ebene allgegenwärtig, und zwar in allen Bereichen der gemeinsamen militärischen Zusammenarbeit. Jedoch auch die Probleme und Komplikationen in der politischen Ebene der bilateralen Beziehungen wurden immer deutlicher. Die vom Gaddafi-Regime in den Ländern des sozialistischen Lagers errungenen Sympathien erhielten nämlich einen starken Rückschlag, unter anderem auch wegen der Unberechenbarkeit der libyschen Führers und seiner unverständlichen und unrealistischen Haltungen zu den wichtigen Fragen der internationalen Politik, der von ihm geleisteten Hilfe an die internationalen Terrororganisationen. Durch die extremistischen Haltungen und politischen Abenteuer der Gaddafi-Führung vertiefte sich zunehmend die Kluft zwischen Libyen und den politischen Interessen der Sowjetblocks, darüber hinaus komplizierte es den politischen Dialog mit dem Westen und verschärfte die politische Lage im Nahen Osten.

⁸³ VÚA – SA MO Praha, f. MNO 1991 – GŠ - Správa zahraničných vzťahov, šk. 5 (obyč.), rozbor hospodárení za rok 1988, s. 38; rozbor hospodárení za rok 1987, s. 43.

Man kann feststellen, dass sich die militärische Zusammenarbeit zwischen Libyen und der ČSSR in der zweiten Hälfte der 1980-er Jahre immer mehr einengte. Die evidente Absicht der libyschen Führung um die Verschiebung der Verhandlungen betreffend Schuldentzahlungen an die Tschechoslowakei führte zusätzlich zur Verkühlung der Atmosphäre im gegenseitigen politischen Dialog. Man kann selbstverständlich davon ausgehen, dass sich im Verhalten der ČSSR gegenüber das Gaddafi-Regime die Haltung des ganzen Sowjet-Blocks widerspiegelte. In der Sowjetunion kam es nämlich seit dem Antritt Gorbatschows zu einer Umwertung der Strategie des Engagements in den Ländern der „Dritten Welt“. Wie sich die Umwertung der politischen Strategie in den konkreten Anweisungen an die jeweiligen Mitgliedsstaaten des Warschauer Paktes niederschlug, bleibt bis jetzt unbekannt. Jedenfalls, die größten Risse in den gegenseitigen politischen und ökonomischen Beziehungen zwischen der ČSSR und Libyen kamen 1988 zum Vorschein. Sie verschärfen sich vor allem im Zusammenhang mit dem terroristischen Angriff auf das Flugzeug der Pan Am-Linie, das im Dezember 1988 in Lockerbie abstürzte. Infolge der Ermittlungen informierten die britischen Massenmedien, dass die mutmaßliche Ursache des Absturzes des Flugzeugs die Explosion des in der Tschechoslowakei hergestellten Sprengstoffes „Semtex“ lag. In diesem Zusammenhang scheuten die Libyer nicht vor der Drohung an die tschechoslowakische Führung zurück, sie würden die bisherigen Beziehungen völlig abbrechen, sollte die ČSSR die Liste der Länder veröffentlichen, an die sie in der Vergangenheit das Sprengstoff lieferte. Nach außen hin wurde jedoch das Bündnis mit diesem nordafrikanischen Land von der ČSSR bis November 1989 als „strategisch“ bezeichnet. Dabei bezifferte sich der (zumindest theoretische) Gesamtertrag für die tschechoslowakische Wirtschaft für die materiellen Lieferungen und die technische Hilfe bis zu diesem Zeitpunkt auf mehr als 1 Milliarde US-Dollar (umgerechnet 16 Mld. Tschechoslowakische Kronen in der „freien Währung“). Die politischen Umwälzungsprozesse in der Tschechoslowakei haben die weitere Entwicklung der außenpolitischen Beziehungen des Landes mit den „Entwicklungsländern“ – Libyen inbegriffen, entscheidend beeinflusst. Aus der sich des sich gestaltenden demokratischen Regimes, der sich die Integration in die europäischen und Euro-Atlantischen politischen, ökonomischen und militärischen Strukturen als vorrangige Aufgabe stellte, war eine weitere Zusammenarbeit mit Libyen auf der politischen Basis völlig ausgeschlossen.

Im Endeffekt war eine langfristige Zusammenarbeit mit Libyen unrealistisch, und das nicht nur infolge der politischen Situation, sondern auch wegen der Konversion der Militärindustrie. Militärische Hilfe an Libyen im technischen Bereich kam jedoch nach November 1989 nicht sofort zum Stillstand, wie ursprünglich von der neuen politischen Führung der Tschechoslowakei angenommen.